

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

III.

1908

Vsebina marčevega zvezka :

1. Milan Pugalj: <i>Trio</i>	129
2. C. Golar: <i>Bog, porosi</i>	131
3. Ivan Cankar: <i>Pravična kazen božja</i> . (Dalje prihodnjič.)	132
4. Dr. Jos. Tomiňsek: <i>Slavna in bedna Italija</i> . (Dalje prihodnjič.)	139
5. Dr. Karel Hinterlechner: <i>Slovenska znanstvena organizacija in naše vsehiliško vprašanje</i> . (Konec.)	147
6. Adolf Robida: <i>Vampir</i> . (Konec.)	153
7. Dr. Dragan Šanda: <i>Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva</i> . (Konec.)	163
8. Vojeslav Molè: <i>V spominsko knjigo</i>	167
9. Podlimbarski: <i>Iz starih zapiskov</i> . (Dalje prihodnjič.)	168
10. Ivan Lah: <i>Signora Bianca</i> . (Konec prihodnjič.)	174
11. Ksaver Meško: <i>Pozdrav iz daljave</i>	180
12. Književne novosti. Anton Trstenjak: <i>A. Aškerc: Jadranski biseri</i> . — Dr. P. Grošel: <i>Ivan Macher: Prirodopis živalstva</i> . (Konec.) — Dr. Jos. Tomiňsek: <i>Zbornik</i> . — Dr. Jos. Tomiňsek: <i>Izbor iz dr. Štrekljevih jezikoslovnih razprav</i> . — Dr. Fr. Ilešič: <i>Nazor Vladimir: Krvavi dani</i>	181
13. Upodablajoča umetnost. Al. Repič: <i>Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik</i> . (Dalje in konec.)	187
14. Gledišče. Dr. Fr. Zbašnik: <i>Slovensko gledišče. A. Drama. B. Opera</i>	188
Dr. Vl. Foerster: <i>Anton Dvořákova opera „Rusalka“</i>	189
15. Med revijami. „Delavski list“. — „Proletarec“. — Dr. Fr. Ilešič: <i>Świat Słowiański</i> . — „Savremeniċ“	190
16. Splošni pregled. † Svatopluk Čech. — Dr. Fr. Ilešič: <i>Oton Zupančič v hrvaškem prevodu</i>	192
Tiskovne pomote	192

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po eden pot na mesec v zvezkih ter stane vse leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h.

Za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in za uredništvo odgovoren: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Knaflovih ulicah št. 5. v Ljubljani.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

T r i o.

I.

Nekoč sva se ljubila: jaz in ti,
med nama morje sladkih harmonij,
med nama sreče više kot do neba
in domišljije več, kot bilo treba!

Prišli so zreli časi: davnih dni
nositi v mislih skoro možno ni,
mladosti jih naivne prah zagreba,
življenja smešnost se sred njih koleba.

Spoznanje, ah, to hladen je gospod!
Ne vpraša, ko zastopi našo pot,
zasmeje komaj se v zardelo lice.

Za roko prime te, odpelje stran,
in jaz, jaz moram sam čez drugo plan
brez tebe, kakor žalost brez solzice.

II.

Vrnila pisma si: ah, celo morje
stezic dražestnih, ki pero jih orje,
obsuto s tisoč žalostmi srca,
ki ljubi, hrepeni in trepeta.

Ej, ti mladosti svileni obzorje,
ki krutih rok usoda te razporje,
nedolžne sanje v blato raztepta,
z zasmehom tvojo sladko bol konča:

ti jutra mojega si stran obdalo,
mladosti sladke . . . Zadnjič nasmejalo,
v življenje zadnjič zablestelo si!

In kdor kot jaz je živel, bratci, ve,
kako težko, težko da je srce,
ko ti vanj zadnjič zažarelo si!

III.

O ljubica, prišel je pozen čas!
Več lica ne žaré, kot so žarela,
več srca ne gore, kot so gorela,
prepregle blede sence so obraz.

Ljubezen je kot roža: če jo mraz,
če jo življenja trpkost je objela,
tam laglje in tam teže je zvenela — —
Nikdar po njej ne žaloval bi jaz!

A glej! Sred polja jablana je stala
in vrsto let rodila sad in cvet;
nevihta trhlo že je pokončala.

Pogine naj, spolnila je obet!
A midva — — Sredi teme sva tavála
brez ciljev in brez vspehov silnih let.

IV.

Tako od tebe jemljem zdaj slovó,
ki plitva si kot luža, osamela
in smešna, kot je redka kje živelá — —
A kar je res: lepó ti je teló!

Oko globoko zdi se, tak temnó,
a širi se za njim pustinja vela — —
Nikdar, nikdar me nisi razumela
in tudi zdaj ne boš me! — Nič zató!

Življenje drzen je komedijant!
Pograbi za uho te, mládi fant,
in smelo vzame tvoji te deželi.

In ko zazre, da všeč drugod ti ni,
kako se ti smeji, kako smeji,
kako ti ploska svoj aplavz veseli!

Milan Pugelj.

Bog, porosi . . .

Bog, porosi s hladnim dežjem
mi zeleno polje,
da po njivah mlado žito
bo rodilo bolje!

Bog, zalij ga, pade rosa
naj iz zarje zlate —
šla bo rž, pšenica v klasje
kot nevesta v svate.

Z majskim dežjem blagoslovi,
Bog, mi kruha kos —
v tvojo čast se bo jeseni
bliskal zlati voz.

C. Golar.

Pravična kazen božja.

Spisal Ivan Cankar.

III.

dolino šentflorjansko, posodo vseh čednosti, je kanila nedišeča kaplja pohujšanja. To se je zgodilo natanko tisti dan, ko je nastopil svojo službo sodni adjunkt Peter Muha. Mračilo se je, ko ga je pripeljal blaten koleselj v dolino; in ob tisti uri je stal učitelj Šviligoj ob oknu, povohal je po zraku in je stresel z glavo.

„Zasmrdelo je . . . kakor po nečistosti!“

In je zavzdihnil ves žalosten ob slutnji nemirnih dni in hudih nadlog . . .

Zlodej, ki je bister in prekanjen, si je bil izbral za svoje služabnike večinoma take ljudi, ki so bogato oblagodarjeni z zunanjimi čednostmi. Prikupen obraz imajo, lepo rast in gladek jezik, zato da zapeljujejo neizkušena dekleta in zakonske žene; učeni so, pametni in prebrisani, tako da se človek komaj okrene, ko ga je že dodobrega pohujšal njih peklenški evangelij. Le malo jih je služabnikov antikristovih, ki so nakazni na telesu in tako nespametni, da prodajajo očitno svojo nečednost; ampak te si je izbral zlodej iz same prekanjenosti, zato da bi se nevešča duša izognila smrdljivi luži ter utonila v zelenem močvirju.

Tako je bil dacar res velik malopridnež, toda razodeval je svojo malopridnost z vsakim pogledom krmežljivih oči, z vsako besedo svojih slinastih ust. Človek ga je srečal, govoril je ž njim, nato pa je šel zlovoljen dalje in je pljunil na cesto: „Glej kujona, še sram ga ni!“ Vse drugače se je zgodilo, če se je prikazal na cesti sodni adjunkt Peter Muha. Res je bil nekoliko prešeren njegov obraz, toda vesel je bil in prikupen; res so gledale njegove oči nekoliko zabavljivo in zakotno, toda bilo je toliko prijaznosti poleg, da človek ni opazil zlega in se je zamotal v mrežo hinavščine, da sam ni vedel kdaj.

Klobuk postrani, roka iztegnjena v pozdrav, beseda prisrčna :

„O, učitelj Šviligoj! Po kakšnih potih, učitelj Šviligoj?“

Kaj bi nato učitelj Šviligoj?

„Tja in tja, tako in tako . . .“

Celo nasmehnil se je prijazno, celo roko je stisnil malo-pridnežu in pohujšljivcu, ampak njegova vest je bila čista.

„Dobrih naukov ne poslušaj, za resno besedo ne mara . . . kaj se bom pretepal ž njim na cesti?“

Pošten človek se briga za svojo dušo in pa dušo tistih, ki so kesanja polni in pokore željni; kdor pa gre v pogubljenje kakor na svatbo, naj gre v božjem imenu in naj se nič ne pritožuje na sodnji dan! . . .

Zgodaj se je zdramil učitelj Šviligoj po tisti čudni noči, ko so hodili duhovi po dolini šentflorjanski. V glavi mu je brnelo, jezik mu je bil težak in debel, oči so gledale kakor skozi motne naočnike. Kesanje mu je potrkalo na srce in sram ga je bilo.

Prelepo jutro mu je zasijalo v obraz, rosa je bila v mehko-toplem vzduhu, dolina šentflorjanska se je dramila smehljaje.

Učitelj Šviligoj je stopil k oknu in se je ozrl po dolini. Po beli cesti mimo šolskega vrta je prišel človek, oblečen v črno suknjo, klobuk potisnjen globoko v čelo. Počasi je šel, roke na hrbtu, pogled v tla vprt.

„Glej grešnika!“

Grešnik pa je pogledal kvišku in njegov obraz je bil ves upal in bled in njegove oči so bile vse rdeče in zakrvavele, kakor da je bil prebdel in prejokal vso dolgo noč.

„Dobro jutro, učitelj Šviligoj! Naravnost k vam sem se bil napotil . . . v najprijaznejšo samoto!“

„Glej, k meni se je napotil!“ je pomislil učitelj. „Kar tako se ni napotil, ne brez hude misli . . . njegova zakotna beseda razodeva in njegov od greha trudni obraz!“

Adjunkt je stopil v izbo, še klobuka ni snel in je sedel na razmetano posteljo; molče je sedel tam, život globoko sključen, roke na kolenih.

„Božji prst se ga je bil dotaknil, kesanje ga je obsenčilo!“ je ukrenil učitelj Šviligoj v usmiljenem srcu. Adjunkt pa je vzdignil glavo in njegov obraz ni bil nič vesel, tudi ne prešeren.

„Razložite mi,“ je rekel, „po vrsti mi razložite, ko ste že do kraja izkušeni: kako se da živeti v dolini šentflorjanski?“

„Resnično je občutil kesanje, resnično se ga je Bog usmilil!“ je izpreletelo učitelja Šviligoja in globoka radost se mu je izlila v srce. In je rekel naglas: „Lepo se da živeti v dolini šentflorjanski, lepše nego na vsem prostranem svetu! Zakaj ena sama čednost, vseh drugih čednosti mati, je potrebna človeku: zadovoljnost. Iz nje se porode brez truda in bolečine, kakor metulj iz bube, vse druge potrebščine: rodoljubnost nad vse, zmernost v vseh ozirih, spodobnost v vseh okoliščinah in še mnogotere druge čednosti, ki so nežne mladike te košate lipe . . .“

Adjunkt je pogledal tako lokavo, kakor da bi zalezoval hinnanščino na Šviligojevem obrazu in v njegovih besedah; zalezoval je, našel ni, in se je nasmehnil.

„Saj zato sem prišel, učitelj Šviligoj, ker sem nameraval stopiti v hram samote in nedolžnosti, da si odpočijem od te težke noči . . . Kaj se vam nikoli ne zazdi, da hlapi iz te zelene doline šentflorjanske kakor smrad iz močvirja? Včasih se mi je zazdelo, greh je bil morda, da so vsi ti prijazni ljudje, vsi ti čednostni rodoljubi . . . krmežljavi dacarji. In vesel sem bil, da se me ogibajo, antikrista . . . Kaj se vam nikoli ni tako zazdelo? Kaj vam nikoli ni zasmrdelo kakor iz neizmerne mlake, ko ste odprli okno in ste se ozrli po dolini?“

Učitelj Šviligoj je zardel od srda in od žalosti.

„Kako mislite, gospod adjunkt? Nikoli se mi ni zazdelo, da bi dolina šentflorjanska ne bila najlepša dolina na svetu; zakaj nerodoljubna bi bila taka misel . . . Ves svet je deležen greha, Bog se usmilil, tudi dolina šentflorjanska ga je deležna; zato pa ni treba, da bi imel domovinsko pravico. Tam je, tam sedi v kotu, od nekaj je sedel in bo sedel morda na vekomaj; poznamo ga, vemo, da sedi tam, ampak ne oziramo se nanj, ne ogovarjamo ga, tudi se ne pogovarjamo o njem. Če razsaja in kriči, če pleše po izbi in uganja nečedne burke: mi sedimo za mizo in resno je naše besedovanje. In kadar se zgodi — o, da bi se nikoli ne zgodilo! — da stopi v lužo pošten rodoljub, ker ga je bil izkušnjavec premotil: zatisnimo oči in usmiljeno bodi naše srce! . . . Tako je ostala dolina šentflorjanska čista in verna: morda je romal greh po njenih belih cestah, ampak nihče ga ni pozdravil in nihče ga ni spoznal!“

Dolgo je molčal adjunkt Muha, predno je odgovoril; in njegov obraz je razodeval bridkost.

„Pametno in modro ste govorili, učitelj Šviligoj, tako pametno in modro, da bi se dacar naglas smejal ter se tolkel po kolenih

in da bi se jaz ob tej uri, ko moje srce ni veselo, naglas razjokal. Ker ste nedolžni in brez zlega, sem prišel po tolažbo; in sem videl, da je nedolžnost in vernost večji greh od greha samega. Kaj torej? Dvoje cest se odpira človeku: ali se napraviti s tistimi, ki sede za mizo in pijo in miže, da bi ne videli rodoljubnega greha, ki pleše sredi izbe in uganja razuzdanosti; ali pa — pogledati grehu v obraz in mu nastaviti nogo. Ena cesta drži v čast in zasluženje, druga v sramoto in bolešt... Kaj ni še tretje ceste, kaj ni še skrite poti, med bodičevjem in robidovjem skrite, čez kamenite klance stremeče... tiste poti, ki vodi daleč stran iz te blagoslovljene doline šentflorjanske? Daleč stran, visoko v hrib, v tiste kraje, kjer je greh greh in čednost čednost; kjer piha veter od severa in od juga, kjer so odprta široka vrata na vse strani. kjer ni teh visokih in črnih plotov, ki ste jih postavili vse okoli doline šentflorjanske; in kjer življenje ni ne greh in ne čednost, temveč življenje . . .“

V tla je gledal adjunkt, ko je govoril; njegov život je bil še bolj sključen, roke so bile trdno sklenjene v naročju. In smilil se je učitelju Šviligoju.

„O, gospod adjunkt . . . ne, gospod adjunkt . . . težko je pač srce, kesanje se je zgenilo v njem . . . Kaj bi rekel? Mladi ste še, pa gre koprnenje preko vodá in preko gorá; in ker ne more nikamor drugam, telebne v greh . . . Ampak Bog je usmiljen, posebno z dolino šentflorjansko; in tudi mene se je usmilil in me je obvaroval o pravem času vseh nadlog in izkušnjav: izpregledal sem na stara leta in sem ugledal paradiž. Zakaj mnogo jih je bilo puntarjev in pesnikov v mladostni nespameti, pa so se izpreobrnilo v poštene rodoljube in spominske plošče oznanjajo njih imena!“

Adjunkt je vstal in ves se je izpremenil njegov obraz; komaj še se je poznala bridkost na njem, ustnice pa so se zakrivile v čuden nasmeh.

„Kako bi se rešil človek, kako bi našel cesto in čemu bi ceste iskal, če je dolina šentflorjanska v samem njegovem srcu? In če je ni v srcu — kako bi ne skoprnel od puščobe? Zatorej je bilo nepotrebno to modro besedovanje . . . Ampak nekaj drugega sem vas prišel pobarat, učitelj Šviligoj: kod pa ste hodili sinoči?“

Globok sram je obšel Šviligoja in zardel je v lica kakor paglavec.

„Vsak človek se včasih opoteče z ravne poti . . . zato ni poraba, da bi bil razuzdanec in malopridnež . . . Res nisem vesel sinočnjega večera, ampak bilo je, in Bog daj, da bi ne bilo nikoli več!“

Adjunkt se je prijazno nasmehnil.

„O, saj nisem prišel, da bi navsezgodaj očital in zmerjal . . . Ampak — kaj niste šli iz krčme po starem kolovozu in ob potoku in mimo zaklete grajščine, a ne naravnost po cesarski cesti? Čemu ste kolovratili po dolini ob tako pozni uri?“

Na čelu Šviligojevem so se prikazale potne kaplje.

„Šel sem, kakor je pač bilo . . . čudno zamotane in pohujšane so bile moje misli . . . tudi v nogah sem bil slab . . .“

„Nič ne de, nič ne de!“ ga je smehljaje tolažil adjunkt. „Šli ste, kakor je pač bilo; in pred vami je šel črn človek in je nesel visoko lestev na rami . . . težko je nosil, noge so se mu opletale, ampak nazadnje je le prišel, kamor se je bil nameril. Ali ste ga spoznali?“

S tako veselim pogledom je vprašal in s tako sladkim nasmehom, da je učitelj Šviligoj povsesil oči.

„Spoznal sem ga . . . kako ga ne bi v tej svetli mesečini?“

„Kam je šel?“

„Ob plot je pristavil lestev . . .“

„Pa je plezal?“

„Plezal je . . .“

„Dobro ste razložili. Plezal je, skočil je v izbo in je ostal dolge pol ure pri tisti sladki Meliti, pri tisti mladi nevesti. Ali ni bilo pol ure?“

„Pol ure je bilo morda!“ je jecljal učitelj Šviligoj, adjunkt pa je spačil obraz, Bog sam vedi, če iz prešernosti ali iz bridkosti.

„Tako ste torej vse natanko videli in razložili; nič niso pretiravale, ničesar niso pretvarjale vinske oči. In zdaj, učitelj Šviligoj, stopite v dolino šentflorjansko ter oznanjajte, kar ste videli in razložili. Malo še pridenite, malo še okrasite; zakaj zgodba je dolgotrajna, če jo pripoveduje človek po pravici, kakor se je vršila. Adjunkt je prešestnik in Melita je vlačuga, tako izpričajte; prešestnik je že zdavnaj zlodeju zapisan, ampak tudi vlačuge se nikar nič ne usmilite!“

Tako je rekel, pogledal je skozi odprto okno, v svetlo jutro, nato se je okrenil in je šel, kakor da bi učitelja Šviligoja ne bilo ne v izbi in ne na svetu.

„O, kolika nečistost in kolika zakrknjenost srca!“ je vzkliknil učitelj Šviligoj, ko je premislil v jutranji samoti vso stvar od začetka.

„Ni zadosti, da je grešil — zdaj še plane med ljudi, na očitni trg, ter oznanja: glejte, grešil sem!“

Ko se je napotil v cerkev, mu je prišel naproti dacar in malo-
pridnežu se je že od daleč poznalo na obrazu, da pridiguje kosmato
zgodbo na vse štiri vetrove.

„Ali ste slišali, učitelj Šviligoj, kaj se je zgodilo sinoči v tej
čednostni dolini šentflorjanski?“

„Kaj hudega?“ je rekel Šviligoj, ampak tako malo je bil vaje
hinavščine, da je povesil oči.

„Stavim, da je tudi vam že zapelo v ušesih, nikar se ne pre-
tvarjajte! O malopridni svet, o neskončno pohujšanje . . . in človek
je mislil, da je svetnica!“

Učitelj Šviligoj je šel dalje, pa je srečal notarja.

„Lepe reči!“ je rekel notar mimogrede in je zmajal z glavo.

„Kaj je oznanjal od hiše do hiše?“ se je začudil Šviligoj.

Šel je dalje in je srečal župana; župan je samo globoko za-
vzdihnil, pogledal je žalostno učitelja Šviligoja, rekel pa ni nič. Nič
ni rekel, ampak njegov pogled je razodeval: „In tako pohujšanje v
dolini šentflorjanski? Odprite se, oblaki, da odmijete sramoto!“

Kakor da je bil močen veter zapihal preko doline, odpahnil
vse duri, odprl vsa okna ter razglasil ponočni greh. Ljudje so se
srečavali in so se spogledovali, moški so stresali z glavo, ženske
so vzdihovale. Zjutraj je zgodba vzknila, do večera se je bujno raz-
cvela. In če bi jo ob angelskem češčenju ugledal sam stvarnik njen,
bi se začudil in je ne bi spoznal.

„Njega in njo, obadva sleči do nagega pa izbičati iz doline!“
je razsodil v krčmi rodoljubni župan v svojem pravičnem srdu.

„Prijetno bi bilo, koristno res!“ je rekel dacar in si je ob-
liznil ustnice.

Učitelj Šviligoj pa ga je karal z očitajočimi očmi.

„Nečiste so tvoje misli, o dacar!“

Še je hotel govoriti, zaokreniti posvetovanje na cesto naukov
in tolažbe, ko se je pripetilo nekaj čudnega. Zadrdralo je zunaj,
kakor da bi drvelo v vrsti devetero voz, in planil je iz večernega
vetra strahoten glas, napol joku, napol tuljenju podoben.

Spogledali so se v čudu in strahu; dacar, ki je sedel ob oknu,
je skočil in se je ozrl; in celo sam, grešnik, je prebledel.

„Kdo je gonil mimo? Zdelo bi se mi, da je bil Šobar, ampak
podoben mu ni bil več; samo siv obraz sem videl in krvave oči;
in tulilo je, kakor burja v gozdu. Nista ga vozila konja, dvoje črnih
satanov je bilo!“

Župan se je pokrižal, nato je urno izpraznil kozarec.

Stopil je v izbo notar in tudi notar je bil bled.

„Huda bo noč noeoj, ljudje božji! Mimo žaklete hiše sem šel, pa sem se ozrl proti oknu, pa sem poslušal: človek joka, tiho joka, ampak zdi se mi, da gre jok preko doline vse do hribov. Poklical sem, nato pa se mi je storilo čudno in šel sem, kakor da bi bežal pred hudo uro!“

Župan se je drugič pokrižal, natočil si je in je izpraznil.

Vsi so molčali; nad njimi in nad vso dolino šentflorjansko je ležalo kakor temna jeza božja nad pohujšanjem . . .

Ob tistem času je uganjal adjunkt Peter Muha tako čudne stvari, da bi jih človek ne mogel razumeti, če bi gledal in pre-mišljeval.

Do poznega večera je ležal oblečen na postelji, z obrazom v blazini. Ni jokal, tudi ni vzdihoval, zakaj miren je bil život in stisnjene pesti se niso genile. Ko je posijala mesečina v izbo, je vstal; njegova lica so bila siva in upala, kakor lica umirajočega starca. Stopil je k oknu, pogledal je na nebo, z zvezdami posuto.

„Bolje je bilo tako!“ je rekel; in nikomur na svetu ni bilo razodeto na vekomaj, kaj je bilo boljše in čemu.

Nato je šel in se je napotil v dolino, po cesti, vse beli od mesečine, mimo črnih jagnedi, ki so tiho trepetale. Prišel je do žaklete grajščine, šel je dvakrat okoli plota, vzpel se je sam Bog vedi kako, zasuknil se je v kolobarju in je skočil na vrt, med nageljne in narcise. Pohodil je narcise in nageljne, šel je naravnost preko vrta, stopil je pod okno. Tam je legel na mehko travo, mesečina mu je sijala v obraz, široko odprte oči so strmele v nebo.

In ko je ležal, se je prikazala senca ob oknu; tiho ihtenje je dramilo vrt in rožni grmi so podrhtevali, kakor da bi kapale solze nanje.

Ležal je, ni zavzdihnil in ne izpregovoril; njegove oči pa so bile zastrte, niso razločile več ne jasnega neba in ne belih zvezd...

(Dalje prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje)

Oparska romantika izumira tudi v Italiji; železnica in brzojav sta ji postala nadležna in umaknila se je s širokih prometnih stez, ki jih prepotujemo brezskrbno kakor pri nas, umaknila v samotne, strašno bedne vasi, ki v njih tujec itak ne išče ničesar, in precej menda tudi v fantazijo ljudstva, ki — kakor naše — kaj rado posluša „historije“ o kakem glasovitem roparju. Za svojega bivanja v Florenciji sem čital v ondotnem šaljivem listu „La chiacchiera“ („kletanje“) odlomek iz povesti „Il brigante nero“ (Črni ropar), ki se je nadaljeval od številke do številke — ad usum plebis!

To je bil edini — ropar, ki sem ga videl v Italiji. Edini? Mogoče je le, da sem se doli v Kalabriji, ki je še zelo zanemarjena, seznanil s pravim banditom, dasi sva obtičala pri početkih znanja. Dogodljaj, ki mi je še zelo živo v spominu, se je vršil takole:

Bila je krasna nedelja, 21. julija preteklega leta, ko sem se zvečer prepeljal iz Sicilije na prava italijanska tla čez čarobno lepo Mesinsko morsko ožino. Na postaji Villa S. Giovanni (nekoliko nad Reggio), sem se namenil še isti večer uvesti na vlak in se pomakniti proti severu, hoteč si drugo jutro natančno ogledati Salernski zaliv, romantiko zapadnega kalabrijskega obrežja pa uživati v hladni mesečni noči; kajti iz Sicilije me je vročina skoraj pregnala, znamenitosti pokrajin pa se dajo v mesečini južnih noči s pravo naslado premotrivati. Vlak ni bil posebno zaseden, zato sva si z dobrim in veselim tovarišem, ki se je vozil z menoj, z nekaj napitnine lahko zasigurala poseben kupé II. razreda, da bi se v potrebi mogla tudi malo uleči.

Krasoto te vožnje, tik ob Tirenskem morju, pod strmimi skalami in spet po ravnem polju (pokrajino popišem pri drugi priliki) sem užival, sloneč pri odprtem oknu, dolgo v noč in sem sanjal, kakor pač mora človek šanjati v svetli noči, v južni Kalabriji, ob večno nemirnem morju . . .

Proti polnoči, ko smo imeli Evfemijski zaliv že za seboj, sem postajal truden, in ker si je pokrajina od tega do Polikastrskega zaliva skoraj vedno enaka, sem se ulegel na eno klop; na drugi je bil tovariš že zadremal. Okni sta bili odprti.

Nisem še trdo spal, ko me prebudi majhen hrup; kupejska vrata zaškrpajo — med vožnjo! — in nekdo vstopi. Zbudila sva se i jaz i tovariš; ker vidim, da on vstaja, se ne brigam za nič dalje, misleč, da je pač prišel izprevodnik, in mirno obležim, hoteč zopet zaspati. A na moje začudenje se došlec prične pogovarjati s tovarišem, pripovedujoč razne osebne stvari. Od strani ga pogledam in malo čuden se mi je zdel ta gost; izprevodnik ni bil, videti je bil kak delavec: kako pride mož v II. razred? Kdo mu je odprl? Kaj naju tu moti? Postal sem pozoren in sem se obrnil tako, da sem mogel moža med trepalnicami opazovati, a ležal sem mirno.

Tu vstane tovariš in gre v bližnji kabinet. Tujec počaka toliko časa, da se vrata zapro, potem pa — ali me ne varajo oči? Ali ne postane ves njegov obraz drugačen, napet? Res! Dobro se ozre name, ki se nisem ganil, potem se skloni in se bliža meni in mrežam, kjer sva imela spravljeno prtljago, bliža oprezno . . .

„Ne boš, Jaka!“ si mislim, odprem oči, ga debelo pogledam in se napol sklonim . . . Mož je obtičal, popravljaj si je nekaj na umazani suknji in me je potem vprašal, kako sem spal in kam potujem. Odkimal sem, kakor bi ga ne bil razumel.

Med tem se je tovariš vrnil in se je zopet ulegel in zaspal. Povedal bi mu, da se mi tujec zdi sumljiv, a nisem hotel veljati za strašljivca. Ulegel sem se, pa z namenom, da ne zaspim. Tujec je zdaj mirno sedel v skrajnem kotičku; čez nekaj časa vstane in odide v oni kabinet. Preteče dolgo, dolgo časa in ni ga bilo nazaj. Mislil sem že, da se je tam nekako oddalil, in hotel sem že zaspati. Zatisnem napol oči; kar se mi zdi, da so ona vrata le napol zaprta in da skozi разо nekdo sem gleda. — Oho! Vrata se tiho odpro in tujec se oprezno vrne! Spet premerja z naglim pogledom ves kupé — zdaj pa je bilo meni dovolj. Obrnem se, uležem se na hrbet, roke denem navzkriž, noge skrčim in uprem pogled strmo vanj. Potuhnul se je, sedel v svoj kot, a jaz sem v omenjeni poziciji enakomerno strmel vanj. Kajti odkrito rečeno, spanec mi je bil popolnoma prešel . . .

Nazadnje je bilo skoraj smešno, kako neprijetno se je počutil mož pod tem pogledom, ki je bil neprestano vprt vanj minute, četrte ure, gotovo eno uro. Večkrat je mož vstal in se pazno oziral

skozi okno na pokrajino, kakor bi česa iskal, naš vlak — brzovlak — pa je hitel in hitel. Kar se ustavi na postaji Sapri v Polikastrskem zalivu; še preden je prav postal, odpre tujec, ogledavši se na vse strani, hitro vrata, šine ven, in ko skočim za njim pogledat, izginil je že bil za bližnjim plotom . . . Bilo je ob dveh po polnoči.

Kaj je mož hotel, ne vem; dosegel pa je, kar sem tudi jaz hotel: na spanje niti mislil nisem več. Stal sem zopet pri oknu in sem z vednim gledanjem dočakal jutra, ki se je zasvitilo, ko smo pri reki Busentu zapustivši morsko obalo se ji pri mestu Pisciotta zopet približali.

Zdaj smo imeli Kalabrijo že davno za seboj; po noči je drugič ne bom prepotoval.

Ali sem torej res doživel nekaj prave romantike? Njen začetek, nemara . . .

Kaj pa je z romanom? Pred menoj na mizi je razprostrta pahljača, pristen italijanski spomenik . . . Pahljača — je že začetek romana! Seveda, ko bi bila takšna, kakršna igra vlogo v „Veseli vdovici“! Moja pa je iz papirja in na njej je natisnjeno z velikimi črkami: „Hotel Accademia. Verona!“ Tako pahljačo je podaril vsakemu gostu lastnik omenjenega hotela v Veroni, namreč tistega dne, ko se mi je v Italiji prvikrat in zadnjikrat pripetilo to, česar sem se bolj bal nego vseh brigantov, beračev in sitnežev: opikal me je prvi komar pl. mosquito ali visokoitalijanski „zanzara“. In baš za slovo: zadnjo noč, ki sem jo pred odhodom v domovino hotel prepati v navedenem hotelu v Veroni.

Komarja sem seveda ubil. Jaz pa se vsaj nisem vrnil brez vidnih sledov s svojega potovanja.

Zunanja romantika mi je obsegala kapljico krvi, notranja novo gorišče duši!

III. Panorama dežele Italije.

Bilo je pred leti. Peljal sem se v dobro zasedenem bavarskem, modro barvanem brzovlaku proti Regensburgu, v prijetni družbi sila zgovornega očeta kapucinca, ki je bil prepotoval malodane vso zemljo. Ko sva se bližala postaji, mi je, zbirajoč svojo prtljago, z nekako trepetajočim glasom govoril v slovo tele besede: „So kraji na tej naši zemlji, ki zbuja v nas strastno prijetnost, skoraj bi rekel: ljubezen. A zaključek je isti kakor baje v razmerju vas posvetnjakov do vaših ljubic: ljubijo se eno sezono; potem jih ne marate videti nikdar več. — So pa druge pokrajine, ki se jih okle-

pamo kakor svoje rodne majke: naj nas pot žene še tako daleč od njih, vedno se vračamo tja in vse steze peljejo k njim kakor v Rim. In tretjič so kraji, ki so nam kakor površni znančci: pozdravimo jih in gremo dalje. Naposled so kraji, ki so nam kakor prijatelji; veselimo se, kadarkoli se ž njimi snidemo; a če se ne snidemo, tudi ne čutimo take potrnosti.“

Tu pridrdra vlak na postajo Regensburg. „Za tem krajem koprnim kakor po rodni majki“, mi pravi veselo moj čestitljivi tovariš; „kajti to je moja domovina! — Privoščite si parček naših klobasic!“ še pristavi in izstopi. Storil sem po njegovem nasvetu in sem si oskrbel dve pristni regensburžanki, ki sta vredni vsaka le en grizljaj. — Zapomnil sem si izrek izkušenega moža, a razumel sem ga le, kolikor se tiče majke domovine. —

Odslej pa se vselej, kadar me usoda in lastna volja nekoliko porineta po svetu, povprašujem, kako stališče zavzemajo prepotovani kraji na lestvici moje simpatije. Italija vobče je pač popotnikom kakor taka začasna ljubica; strastno hrepenenje po njej navdaja vse severnejše narode; kdo bi je ne objel rad v duhu? Kakor v polusnu vihra tujec po njej, ogleduje jo z zaljubljeno slepim očesom in premotriva malo, ker vidi preveč, gledaje z duševnim in s telesnim očesom obenem. Po preteku toliko in toliko tednov ali mesecev pa se zave in postane nezvest svoji oboževanki; žene ga k majki! Kakor peljejo vsa pota v Rim, peljejo tudi vsa iz Rima!

Vendar — in to je posebnost v mikavnosti Italije — nezvestoba ni trajna. Porodi se novo hrepenenje. A zdaj je bolj zavedno in izbirčno; vsa Italija ne mika več. Padova, Bologna, Pisa, Siena, celo Genova — to so le površne znanke, ki jih pozdravimo, ne da bi jih ogovorili. Napolj z okolico je ljubljenska, ki ji ostanemo iznova nekaj časa zvesti, Siciliji pa kvečjemu za teden dni! — Rim, ta pa je zvest prijatelj, pri katerem se radi udomačimo toliko časa, dokler nas hoče gostiti; poslavljamo se od njega z mirnozadovoljnim klicem „Na svidenje!“ A Florencija — Dio mé né guardi — ta bi potniku kmalu postala nova domovina! V florentinskem življenju se čutimo kmalu domače, s čimer si tu zadovoljimo, ni le radovednost, ampak nekaj takega, kar ima električne žice napeljane tja proti srcu!

Seveda, ko bi stopili izven širokih stez in daleč tam „na kmetih“ živeli le ob vinu, siru in sadju, tedaj bi se pojavilo v nas nekaj, česar oni otec kapucinec ni omenil: usmiljenje do tega ljudstva bi se pojavilo, pravim, ko bi ne vedeli, da se to ljudstvo ne zaveda svoje bede. —

„Videl si jasno nebo italjansko“, je blagrovao Prešeren Smoleta! — „Solnčna Italija“ — to je stalni priimek. Italija brez soluca je pustejša nego najpustejši kraji, ker nas udarja z vso krutostjo varanih iluzij. Pesnik Ovidij je zdihoval po italijanskem solncu, ko ga je „trl“ mraz ob Črnem morju, nas pa čudno presune, če se nam zasveti košček italijanskega jasnega neba. Hribolazec, ki pripohipa prvokrat na Mangart, na Triglav, zre z nepopisnim čutom preko Goriške tja v tisto rumeno svetlo plan, ki že pripada Italiji; in brhka turistka povpraša na vrhu Črne prsti najprej po Benetkah, ki se odtod, kakor so ji pravili, vidijo. Zamaknjeno zre v jugozapadno solnčno stran: Italija ji je čarobna; misli ji šinejo na pot v Benetke — ženitvansko potovanje! Tam daleč nekje pa je — Rim...

Istina je! Kolikokrat je baš do italijanske meje ozračje mračno, megleno; tam pa se prične, kakor bi odsekal, jasnost, vedrost, da te bode v oči; tako ob robu naših gora, tako ob impozantnem prehodu s Tirolskega doli proti rajskemu Gardskemu jezeru.

Kdo bi se torej ne veselil „solnčne“ Italije? Vse prav! Solnca je dovolj in tudi jaz sem ga prepoznal: štiri, pet tednov križem po tej dolgi Italiji, a dan za dnem solnce in vedno solnce! Le enkrat se je za kake pol ure usul dež, enkrat v vseh teh tednih! Potegnil pa je ta dež le kratko progo, bilo je tam preko Caserte in Beneventa. Sicer ne kapljice. V Napolju so se pač včasih zjutraj malo zbirali oblaki okrog Vesuvija, a dnevna vročina jih je vedno osušila in v večerni zarji se je sivi stožec iz daljave krasnega ognjenika blestel dan za dnem enako. Ni pač dvoma, da so tudi tiste trohice oblakov le posledica silne vročine, ki puhti iz Vesuvijevega žrela. Saj drugod nikjer nisem videl ne oblaka, razen zopet ob Etni, ki je bila sploh tedaj tako zavita v megleno plast, da se je le včasih pokazal iz nje vrh z velikansko grmado dima in da se je le včasih posvetila snežena odeja, ki pokriva vrhovna pobočja te impozantne, orjaške gore.

Prepotoval sem pač Italijo v juliju in avgustu. Tedaj še pri nas meglencih in dežnikonoscih štejemo razmeroma malo deževnih dni; kaj šele torej v Italiji! Mari naj še govorim o vročini? Saj v tej dobi še v hladnih dolinah naših gora, kjer povsod curlja hladeča voda in kjer se taja led, ljubo solnce prav neusmiljeno opeka nedeljske in druge izletnike. Zdaj pa se preselimo v Italijo: južno-deželjska vročina in skoraj nič vode! Vročina, ki ji ni uiti drugam nego v zidovje! Saj pravih senčnatih gozdov ni, razen v kakem mestnem parku; pod pinijami in pod oljkami se pač moremo mar-

sikje, n. pr. v albanskem pogorju, izprehajati; a kaj pomaga, ko ta drevesa nimajo prave sence! Krasni sadovniki, z oranžami in figami, res obsenčujejo podnožje Vesuvijevo in tvorijo nepopisno lepo ozadje razgretemu Palermu; a v te sadovnike je seveda zabranjen vsak pristop. Neizrečeno žalosten pa je pogled na reke! Struge so, izvzemši nekatere lombardske reke, zlasti vodnati Pad, vse kamenite in vobče zelo široke. V dolgem brezdežju pa se voda v večini izmed njih docela ali skoraj docela poizgubi in sedaj ni vsa struga nič drugega, nego dolga in široka proga sivkastobelega razgretoga kamenja. Peljimo se v tem času le čez bližnji nam Tagliamento! Alpe ga sicer vedno toliko namakajo, da ohranjuje nekaj svojih voda; a kaj je tista ozka rečica nasproti sila širokemu nasipu kamenja na obeh straneh, ki se preko njega vozimo precej časa na dolgem, dolgem mostu. — Kaj pa šele naj pravimo o reki Reno v Apeninu, ki jo spremlja železnica več ur na poti iz Bologne v Florencijo. Reka ima strugo, široko in širšo, nego je naša Sava, a po njej se je pretakalo vode, kakor pri nas v kakem cestnem jarku, leno in s tistimi umazanozelenimi tvorbami, ki jih vidimo v naših mlakužah; včasih pa se je celo ta vodica izgubila v kamenju. Otročki pa, dveletni in starejši, črni in umazani, da se jim je jedva poznalo, da so popolnoma nagi, so posedali po kamenju v strugi in gradili jezove z „reko“. Občudoval sem njih trdokožnost, da se niso opekli na razgretem kamenju! — Celo v Florenciji! Tu teče reka Arno, ki je vobče dovolj vodnata, a je v tej vroči dobi vendar usahnila tako, da se je komaj vidno še plazila dalje v svoji plitvosti po široki strugi; le z zaporednim zajezenjem so dosegli, da se je zapored stekala v globlje, kakih sto metrov dolge tolmane, kjer se je bilo mogoče kopati in gojiti veslarski šport. Vendar je pogled na to napol mrtvo reko zelo kvaril krasni vtisk imenitnega florentinskega „nasipa“ (Lungarno) ob tej reki. — O južnoitalskih in sicilskih rekah v tem času seveda skoraj ni govoriti. — So seveda tudi izjeme, n. pr. alpske reke, dokler so še blizu gorovja (veličastno lepa Adiža!), v pretežni večini tudi reke v Kampanji. Posebno znamenito pa je, da je Tibera (Tevere) vedno vodnata, tako da dobimo v Rimu res vtisk prave reke, vredne znamenitih zgodovinskih spominov. Dokaj pripomore k tej vodnatosti levi njen pritok Treverone, ki se izliva v njo nekaj nad Rimom, prihajajoč iz zanimivega Tivolija, kjer tvarja velike slapove, ki so jih občudovali že stari Rimljani in ki si jih bomo pozneje ogledali tudi mi — iz moderne restavracije, srebajoč črno vino ali — kavo.

Vročina, suša — to je senčna stran „solnčne“ Italije. Bodi! To se še prenese, da se le malo privadimo in da le nimamo kake srčne napake. Toplomer je kazal 40°, ko sem nekega poldneva v Rimu cele pol ure stikal okoli mestnih vrat „Del Popolo“ in jo od tam preko Tibere krenil po Rienzijevi ulici proti Vatikanu ter zopet nazaj v središče mesta, vse nalašč peš, dasi bi se bil lahko vozil s cestno železnico; pa nič nisem posebnega čutil, niti žeje ne, in šele na Eskvilinu sem si v mali kavarni, kjer sem bil že udomačen, naročil za v Rimu obligatnih deset centezimov tiste sladoledu podobne limonade. Najbolj tožijo popotniki, da v teh sila soparnih nočeh ne morejo spati. Jaz se niti v tem oziru ne morem pritoževati; še v Siciliji, ki se vsa razgreje kakor kamenita peč, sem, dasi v potu obraza in telesa, prespaval povoljno število ur. — In suša? No, človek se sam malo posuši in telo se privadi v štirinajstih dneh življenskim odnošajem brez tiste množice tekočin, ki jih mi vlivamo v svoje telo. Čim več piješ, tem bolj se potiš, to je znano pravilo za vse hribolazce; hribolastvo pa je po mojem mnenju sploh najboljša priprava za pot v Italijo. Italijani so tudi sami vobče zmerni v pijači; zato napolnjujejo lokale, kjer se pije največ, izvečine tujci, zlasti, kjer se toči pristno ali nepristno bavarsko pivo (birra di Monaco). Mnogo boljša za žejo pa so črna italijanska vina. Že pred leti sem videl pri istrskih ribičih, da je v trajni vročini njih glavna pijača črno vino; in dober nauk je bil to! Zdravo človeško telo se v neverjetni meri akomoduje potrebam in hranitvi: v severni Evropi litrom piva in mastni hrani, v južnih gostemu vinu in makaronijem vseh oblik in debelosti ter suhi, mrzli „zuppi“.

Da je torej ta „solnčna“ Italija obenem vroča in suha, to se še prenese; zdi se nam še imenitno, ko se vrnemo v belokožno svojo domovino zagoreli — interesantni, in ponosni smo, da smo se odvadili, si gasiti žejo z neprestanim popivanjem vode in piva. Skoraj neznosna pa postane vroča in kamenita Italija, izvzemši dobro oskrbovana središča velikih mest, za vsak korak zaradi — p r a h u, katerega množice in splošnosti si prej niti misliti nismo mogli. „Solnčno“ Italijo vidi idealist, a „prašno“ Italijo čuti in diha realist ter preklinja pesimist.

Tudi v svoji domovini moramo zaradi prahu včasih spokorno trkati na kašljajoče prsi; a naš prah je le prašek nasproti italijanskemu produktu. Šele v živi Italiji mi je postal jasen laški pregovor, da ni potovanja brez prahu — non è viaggio senza polvere! Prah je res bistvena okolnost potovanja po Italiji, sicer ne le potovanja,

ampak bivanja sploh! Ne samo: la bella Italia, reči bi tudi morali: la polverosa Italia! — Na pr. v Rimu! Prav sredi mesta, kjer se shaja prava in dozdevna eleganca, na Piazza Venezia in odtod na vsako stran kake četrt ure daleč, tu je seveda razmeroma malo prahu, ker ulice kakor pri nas pometajo in škropijo. Pojdimo pa le doli ob Tiberi (Lungo Tevere), n. pr. začeni od zanimivega Tiberškega otoka, sporedno z zapadnim pobočjem Kapitolija naprej mimo Palatina in tik pod Aventin! To je prah! In če potem krenemo na levo, da bi si pogledali glasovito Cestijevo piramido, nas bo že prah pregnal, da ne korakamo dalje izven mestnega obzidja skozi vrata sv. Pavla (ali Ostijska). — Kako mogočen vtisk dela na nas dobro potlakani, obširni, nekako aristokratsko mirni trg pred lepim Lateranom! Komaj pa stopimo od ondi skozi bližnja vrata S. Giovanni na „Novo Apijsko cesto“, že zabredemo v strahovit prah. Isto razočaranje nas čaka, kjerkoli stopimo skozi ta ali ona rimska vrata v predmestje. Le naša navdušenost za čudovite starinske ostanke, ki so zlasti ob robu mesta še dobro ohranjeni, nas prevzame toliko, da ne pazimo kdove kaj na to nadlogo.

Razumemo pa, zakaj Italijan tako nerad hodi peš; saj že nekako zasmehuje in pomiluje tujca, ki se, navajen domačih šeg, rad šeta, dočim Italijan rajši stoji in sedi. Le živinčeta so po njegovih nazorih za to, da hodijo peš, in — tujci; videl sem v Siciliji smešno žalostno prikazen, kako je krepak možak obkobil ubogega oslička, ki je bil od daleč videti kakor — privesek svojemu gospodarju.

Rim, ki je vobče dokaj snažno in dobro upravljano mesto, sicer v tem oziru tudi kolikor toliko dobro vpliva na svojo okolico. Grozovite pa so ceste po deželi, n. pr. široka cesta, ki pelje skozi Lacij in Kampanjo v Napolj. Kjer se je tu premikal kak voz, tam sploh ni bilo razločiti niti vozička niti živine: velika kepa prahu se je počasi vlekla dalje! In staro, nekdanje tako razkošno mesto Kapua! Skoraj ga ni bilo videti, ker je bilo ovito v siv prah; drevje popolnoma sivo, kakor daleč je videlo oko, polje sivo, poslopja so itak siva, ljudje pokriti s prahom; steze med vrtovi so bile le nasipi prahu — strmeli je tujec in si je iskal žepne rute in prav dobro je razumel, zakaj ima vsaka Italijanka, ki premore le nekaj lir, dolg in gost pajčolan kot zastor za mlad ali starikav obraz.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenska znanstvena organizacija

in

naše vseučiliško vprašanje.

Spisal dr. Karel Hinterlechner.

(Konec.)

IV.

Skupne direktive — izmena idej ter združevanje Slovanov na znanstvenem polju sploh.

naslednjem hočemo skicirati dodatno še nekaj misli o nalogah, ki čakajo slovenske znanstvene organizacije, oziroma njene znanstvene sekcije posebej.

Do poslednjih dob je bilo osredotočeno pri drugih narodih vse znanstveno delovanje razen na vseučiliščih v poljubno imenovanih znanstvenih klubih, društvih in v akademijah. Te institucije so bile in so še sedaj drugje zbirališča, oziroma združevališča duševnih delavcev raznih struj in panog. Vsakemu poznavalcu razmer je dalje znano, da so se vse dosedanje take koncentracije duševnih sil spontano omejevale ali da so jih silile razmere k neki omejitvi svojega delokroga. Šele v poslednjem času se je to deloma izpremenilo. Tudi v znanstvenem življenju se čuti namreč dandanes potreba dela v najširšem okviru.

Ideja združitve na najširši podlagi v proseh znanosti same je prodrla tudi v znanstvene kroge. Najprvo so se združile v nekaj kartel vse nemške akademije. Tej združitvi je sledila pozneje internacionalna asocijacija skoro vseh evropskih in nekaterih izvenevropskih akademij. To zato, ker danes ne presega kulturno delo le materialnih sil posameznika ter tudi celih skupin, če imajo velik delokrog, to delo potrebuje tudi skupne direktive. Pa še nekaj. Sedanji nemški cesar se zelo trudi, da bi postale med Nemci in Amerikanci razmere, ki bi omogočile izmenjavo učnih moči nemških in ameriških vseučilišč. Namen tega stremljenja je brezdvomno razen politiškega tudi to, da se ustanovi ožji stik in da se doseže vsled tega izmenjava idej med obema narodoma. Za misli gre torej tudi tukaj.

Jasno kakor beli dan pa je, da ne more škodovati to, kar koristi velikim narodom ali celim plemenom, mutatis mutandis kulturnemu razvoju malega narodiča slovenskega in kulturi slovanskega plemena sploh.

Med najiminitnejše naloge slovenske znanstvene organizacije bi torej spadalo naše zблиževanje, oziroma združevanje s posameznimi slovanskimi narodi na znanstvenem polju. Tuji bi seveda tudi drugim narodom ne smeli ostati. Dalje bi morala posredovati znanstvena sekcija, da bi prišlo do vsem skupne direktive in da bi se uredila hitrejša in sistematično osnovana izmena idej med zastopniki znanosti raznih slovanskih (vsaj avstro-ogrskih) narodov v prospeh njih kulturnega razvoja.

V.

Naše znanstvene zveze s Čehi in posebno njih vpliv na naše vseučiliško vprašanje.

Kadar je razgovor o slovenskem vseučiliškem vprašanju, poudarjajo nasprotniki in priznavamo tudi mi sami, da nam vsaj sedaj nedostajajo vseh potrebnih učnih sil za ustanovitev in za uspešno vzdrževanje zavoda, kakršen naj bi bilo vseučilišče.

Proti temu nedostatku so pripravljeni pomagati nekateri z dobrimi sveti, drugi pa celo s sredstvi, ki se dajo realizirati. Ničeva pa bodo ostala tudi ta, dokler ne storimo mi sami svoje dolžnosti in vseh za to potrebnih korakov. Slovenski narod je namreč mnogo premaloštevilen ob sedanjih razmerah in zlasti gmotno veliko preslaboten, da bi produciral toliko število sposobnih učnih sil, kolikor jih je treba istočasno na kateremkoli, čeprav provinčijalnem vseučilišču. V dokaz temu le sledeče. Profesorji na vseučiliščih morajo biti specialisti. Specijalne študije, potovanja i. t. d. stanejo mnogo denarja. Naše dijaštvo pa potrebuje še za navadne vseučiliške študije z malimi izjemami ustanov in javnih podpor. Razna dijaška podporna društva! Kdor je imel kdaj tako imenovani „lekcijski katalog“ kake univerze v rokah, ve vsaj približno, koliko je navedenih tam učnih sil, in potrdi gotovo že samo zato brezpogojno naše nazore, ne da bi dokazovali njih utemeljenosti na dolgo in široko.

S tem pa nikakor ni rečeno, da sploh ne bi smeli Slovenci zahtevati zbok teh sedanjih razmer slovenskega kulturnega središča,

vseučilišča. Z zgornjo trditvijo smo hoteli le reči, da se z nami šali, nas goljufa, ali pa da vsaj naših razmer, oziroma vseučiliške institucije ne pozna, kdor nam prisoja za sedaj toliko moči.

Tej nalogi bi bili Slovenci kos le v najtesnejši zvezi z drugimi Slovani na znanstvenem polju. S Hrvati imamo sedaj nekako (rahlo) zvezo, a ti bi potrebovali sami še tuintam pomoči. Nam bi bilo pomagano v prvi vrsti s Čehi. Ti so pomagali svoj čas tudi Hrvatom pri ustanovitvi njih vseučilišča. Oni imajo poleg Poljakov edini med avstrijskimi Slovani danes dosti znanstvenikov, ki so sposobni za profesorska mesta. Taka pomoč bi končno tudi ne bila nič poniževalnega za nas. Pomislimo le, da kličejo celo (avstrijski) Nemci svoje brate iz „rajha“ v našo državo na avstrijske univerze in obratno!

Ako smo zgoraj dokazali, da bi nam kulturno zблиžanje z drugimi Slovani koristilo, smemo zato tu smelo trditi, da nam je najtesnejša združitev zlasti s Čehi pravcata *conditio sine qua non* za naš nadaljnji kulturni razvoj in za izvedljivost naše zahteve po slovenskem vseučilišču. Pogoje za to združenje naj nam na naši strani ustvari bodoča naša znanstvena organizacija. Le mimogrede naj omenim, da se ozirajo na te momente tudi naši kompetentni faktorji veliko premalo!

Če je treba dostaviti tem mislim še kako besedo, naj bo to le sledeče! Socijalno rešitev posameznega individua, ki nima kapitala, pričakuje naša doba od združniške organizacije. Ta naj ga reši velekapitala. Za rešitev in napredek malih narodnostnih individuov pa veljajo prav isti zakoni. Tudi kulturno se bodo posamezni mali narodi osamosvojili le z narodno kulturno asocijacio, ki temelji na zdravi znanstveni organizaciji posameznega njenega člana.

VI.

Kulturna konkurenca — nove akvizicije.

Kdor ima priliko, opazovati življenje v kakem znanstvenem društvu, na kaki visoki šoli, v kakem posameznem kolegiju ali v kaki slično sestavljeni organizaciji, nam gotovo ne bo oporekal, ako trdimo, da veljajo za vse gibanje in delovanje v takih znanstvenih združitvah isti (splošni) zakoni, ki veljajo tudi za katerikoli drug organizem. Zlasti pa velja tole: 1. Kjer ni konkurence, ni sploh nobenega napredka ali pa gre vsaj polževo pot. 2. Organizem, ki se ne poživlja in okrepcava z novimi akvizicijami, ki ne asimiluje materialnih ali idealnih snovi, je obsojen na smrt.

Brez težav bi se dalo dalje dokazati, da o tako majhnem narodu, kakor smo Slovenci, ni misliti, da bi produciral kdaj toliko duševnih delavcev istočasno, da bi nastala zdrava konkurenca med zastopniki iste stroke. Večina ljudi si vrhutega uredi življenje, kadar se nima bati konkurence in to zlasti v poznejši dobi, kolikor mogoče — komodno. Od komodnosti pa znanost in kultura še nikdar in nikjer nista ničesar pridobili, zato tudi pri nas ne bodeta.

Duševne, to je kulturne konkurence nam je torej sploh treba. To tudi gotovo dobimo. Vprašanje je le, od katere strani pride. Zato glejmo, da jo dobimo od sorodnih, nam prijaznih narodov. Sicer se nam bo vsilila, oziroma vsiljevala od naših kulturnih nasprotnikov, od elementov, ki računajo z našo zaostalostjo in kulturno omejenostjo. Prvo bi vrhu drugega sami lahko tudi regulirali, kadar bi bilo treba in kadar bi hoteli, druge pa ne bo mogoče vselej.

Rekli smo, da organizem, ki se ne razvija, — umira. Organizacije, ki se ne okrepe z novimi akvizicijami, zaostajajo, ker bolj in bolj odrevene. Njih delovanje postaja bolj in bolj šablonsko. V kraljestvu šablone pa kraljuje „Klassengeist“ ali pa birokratizem, ki sta strupena sovražnika vsakega in torej tudi zdravega kulturnega napredka.

Avstrijski Nemci zahtevajo (vsaj deloma nevede) jako pametno z ozirom na lastno korist tako imenovano „Freizügigkeit“ dijakov in visokošolskih profesorjev z drugimi državami. Enako velja o cesarju Viljemu z ozirom na njegovo željo po izmeni nemških in ameriških vseučiliških profesorjev. Zato goje končno Nemci tako vneto tudi institucijo kongresov. Vse to jim le služi v namen po načrtu urejene in hitre izmene idej in svetovne konkurence.

Kar pa koristi kulturnemu življenju Nemcev, naj to isto mar škoduje razvoju naših kulturnih zmožnosti, če kedaj dobimo svoje vseučilišče?

Novi duševni delavci nam prineso novih sil, novih idej, ki koristijo nam, ker delajo med nami in za nas. Uničujejo pri tem itak le naše abderitstvo, le ljuljko, ki se šopiri med nami.

VII.

Kako naj deluje slovenska znanstvena organizacija v svrhu tesne znanstvene zveze z drugimi Slovani sploh in s Čehi posebej?

Na to vprašanje je danes, ko pred vsem slovenske znanstvene organizacije niti ni, težko odgovoriti. Dalje je to težko, ker imajo

pri tem odločevati tudi drugi Slovani. Ukazovati pa ne moremo nikomur, kako naj si kdo uredi svojo lastno hišo.

Pri vsem tem pa moramo vendar o tem izpregovoriti, ako se naj ne smatrajo naše besede o znanstveni združitvi z drugimi Slovani itd. za gole fraze, kakor jih imamo že itak na preostajanje.

Da se ne vtikam v znanstvene stroke, ki jih natančneje ne poznam, smatram za samo ob sebi umljivo. O histor.-filol. strokah naj govore poklicanejši.

V sledečem hočem torej govoriti le o matem.-naravoslovni skupini, a tudi o tej le splošno.

Nemci imajo institucijo, ki jo imenujejo „Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte“. Ta organizacija zboruje vsako leto.

Nekaj enakega imajo tudi Čehi. Njih organizacija bo zborovala ravno letos v Pragi. Kako je s tem vprašanjem pri Hrvatih in Srbih, mi ni docela znano. Za to tudi ne gre tu v prvi vrsti.

Jedro vse zadeve so sledeča vprašanja. Bi li ne delili spredaj (stran 94.) omenjene znanstvene sekcije v *a*) naravoslovno-matematiški in *b*) filološko-historijski oddelek? Ali ne bi mogel prevzeti potem prvi oddelek tudi vseh nalog, ki jih imajo zgoraj omenjene „Versammlungen“ in slične institucije? Morebiti imajo historiki in filologi kake enake združitve. Naloga filol.-histor. oddelka bi bila v tem slučaju vnaprej določena.

Vsak od teh dveh oddelkov bi imel stopiti v zvezo z vsaj vsemi drugimi avstro-ogorskimi Slovani. Vsi ti bi pa ustanovili potem skupno organizacijo, kakor bi po tehtnem preudarku zahtevale razmere od slučaja do slučaja.

Kakor je posamezni avstrijski slovanski narod v internacijonalnem znanstvenem koncertu dosedaj (bolj ali manj) malopomemben ali pa tudi docela brez veljave, ravno tako bi se morala prej ali slej vpoštevati omenjena institucija, in to tudi od naših kulturnih neprijateljev.

Predno se izvrši taka združitev, smo Slovani narodnost en mozaik, ki ga vsak lahko igraje razmeče. Po združitvi bi bili pa kulturen organizem, ki bi produciral gotovo vedno zadostno število profesorskih kandidatov za razne stolice. S tem bi bil pa tudi konec vednemu očitjanju, da nimamo sposobnih učnih sil za vseučilišče. Ker bi se torej podpirali med seboj na zdravi konkurenčni osnovi, bi se okrepljal posameznik. Od poedinca bi pa imela tudi celokupnost mnogo koristi. V tej združitvi bi bila torej naša in vseh avstrijskih Slovanov kulturna sila.

Konec.

V 154. odborovi seji „Slovenske Matice“ dne 5. novembra l. l. se je v principu sklenilo proslaviti: a) štiristoletnico Primoža Trubarja, b) stoletnico rojstva dr. Janeza Bleiweisa in c) izdati v „Knezovi knjižnici“ poseben spis povodom upokojitve Matičnega častnega člana, vseučiliškega profesorja dr. V. Jagića. Bolj nego sploh kdaj se čutimo danes s Hrvati kot ena kulturna enota. Trubar, Bleiweis in hrvaški kulturni prvoboritelj Jagić, vsi so torej naši! Ta kulturni triumvirat hoče proslaviti naš prvi kulturni zavod za njegove vsakemu teh velmož specifične kulturne zasluge.

Ker mislim, da še niso sklenjeni vsi akti v tej zadevi in da si bo utegnil slavni odbor Matični še beliti glavo v tem oziru, zato naj se mi dovoli, da opozorim pred vsem Matični odbor, potem pa tudi vse druge kompetentne činitelje na sledeče.

Vsakterega človeka se spominjamo najprimerneje brez dvojbe z deli, ki se po svojem namenu najbolj približujejo slavljencem mišljenju in delovanju. Kulturnih velmož torej s kulturnimi deli, ki so neovržno „monumentum aere perennius“. V našem slučaju bi to bilo morda z ustanovitvijo kulturne organizacije, kakor smo jo splošno (!) očrtali zgoraj. Ker bi se taka organizacija nanašala na preteklost le iz vzrokov spoštovanja, v tem ko bi imela svoje praktično lice obrnjeno v prihodnost, in pred vsem, ker bi bila njena naloga le iskanje resnice in širitev spoznanja, zato bi tej misli po naših skromnih nazorih morda tudi versko prepričanje posameznikov ne moglo nasprotovati — „iz principa“! —

Zaradi priprav za tako organizacijo naj bi se sklicala v Ljubljani enketa slovenskih znanstvenikov, ali naj bi pa vsaj povedal vsakteri v primerni obliki svoje tozadevno mnenje. Ako pa tudi to ne bi bilo mogoče, zlasti ker bi se stvar zavlekla, naj se pa vsaj ustanovi ne m u d o m a v področju „Matice“ pripravljalen odbor, ki naj takoj ukrene vse potrebno po dogovoru s kompetentnimi faktorji.

Brez kulturnega doma čega dela ni kulturnega napredka, brez tega pa ni velikih novih kulturnih pridobitev. To je končno zveza med idejami: znanstvena organizacija in slovensko vseučiliško vprašanje. Boj proti naravnim zakonom logike je tudi z ozirom na naš kulturni razvoj brezuspešen.

Vampir.

Komedija v osmih prizorih. Spisal **Adolf Robida**.

(Konec)

Irma. Vzela te bom, ker

Stotnik (hitro). Ker hočeš biti preskrbljena!

Irma. Nikar ne misli, da živi samo en stotnik na svetu! Ampak zato te bom vzela, ker vem, da me ljubiš.

Stotnik. Ni še dolgo, kar si trdila nasprotno. Torej zato me boš vzela, ker te ljubim — in ker veš, da je največji greh človekov ljubezen, ki ga povsod kaznuje, koder hodi; — zato ker me hočeš mučiti, — samo videti hočeš pred sabo moža, ki ne bo mogel dvigniti pesti, da bi ubil sovražnika, ker živi v njegovem srcu ljubezen.

Irma. Seveda ti me ne mučiš nikdar, ker že sedaj uganjaš svoje ljubosumne neslanosti?! Ljubezen je strast in vsaka strast je slabost.

Stotnik. Jaz mislim, da je ljubezen še nekaj višjega in lepšega, nego si jo slikajo megere. — Toda ljubezen, ki si jo ti zatirala toliko časa, se bo kdaj uprla! Marsikaj in marsikdaj je že potrpeła, a slednjič ji mora že vendarle presedati! — Potem postane ta ljubezen sovraštvo in tedaj

Irma. Tedaj vedi, da žena tisočkrat bolj sovraži nego mož.

Stotnik. A zaničevati žena ne more nikdar tako kakor mož.

Irma. Lahko, preziranje žene bolj boli!

Stotnik. Morda! — Toda tu notri, v srcu, čutimo le moški tisto zaničevanje, ki ne pozna milosti in odpuščanja.

Irma. Ha, — lepo bodočnost mi slikaš!

Stotnik. Jaz sem slikar, ki slika stvari, kakršne so. — Toda dovolj mi je sedaj! Važen korak mi je storiti prihodnjo uro!

Irma. Želim najboljši uspeh!

Stotnik. Moj uspeh bo tvoj neuspeh!

Irma. Morda misliš koga kontrahirati?!

Stotnik. Za enkrat ne! Za sedaj bi vedel samo rad ime onega nesrečneža, ki se je ujel v tvoj pogled.

Irma. Pred mano stoji že en tak!

Stotnik. Le otrok se igra s puško, ki je nabita.

Irma. Ti groziš?! —

Stotnik. Pred tabo stoji mož, ki ga je ujel žar tvojih oči, — a sanjal je že predolgo in prebudi se vsak čas.

Irma. Potem mu dam steklenico z mlekom, da ne bo jokal!

Stotnik. Ne bo jokal, ker ni jokal doslej! — Štel je udarce, ki jih je dobival od tebe. — In navadil se je biča tvojih muk že tako, da niti v srcu ne zajoka več. —

Irma. Kaj pa še stojiš?! — Pojdi, kamor si se namenil, in stori, kar misliš!

Stotnik. Smrt pride prekmalu, kadar že pride, zlasti če je človek mlad in če se nadeja še tisoč rož od življenja!

Irma. Pojdi, pojdi, — pojdi no!

Stotnik. Pojdem, kadar bom sam hotel . . .

Irma. Pa zakaj se obotavljaš?

Stotnik. Ker boš ti zapustila ta kraj, ne jaz! Ljubezen je močnejša od sovraštva in slabejši se umakne močnejšemu!

Irma. To je individualno! — Tvoje mnenje zame ni merodajno!

Stotnik. In zato tudi jaz ne grem!

Irma. Ali misliš, da sem res tako mlada, da verujem v besede, da se pametnejši vda; — ne, tega veselja ti nikdar ne napravim!

Stotnik. To vem in te tudi ne maram siliti, da bi ravnala proti svoji naravi.

Irma. Apropos, ali si že govoril z očetom radi onega denarja, ki ga moraš vrniti v par dneh? Menda je tritisoč kron?!

Stotnik. Žal mi je, da sem s tabo o tem govoril.

Irma. O, to nič ne de — kaj pa je rekel oče?

Stotnik. Le ženske govore o stvareh, o katerih jih nihče ne vpraša.

(Gledata se, češ, kdo se bo umaknil. Stotnik gre parkrat gori in doli in obstane. Irma se mu porogljivo smeje.)

Irma. Kako govoriš sedaj! — Jutri me pa zaprosiš odpuščenja! Poznam te in vem, da brez mene živeti ne moreš, in zato boš storil jutri tudi isto, kar si storil že dostikrat.

Stotnik. To sem storil doslej vedno! Danes pa čutim v srcu nekaj, česar nisem še nikdar. In ta čut je močnejši nego ti, — in zato grem . . . (odhaja počasi).

Irma (gleda za njim, potem steče k njemu). Vidiš, premagala sem te, ti si odšel! Sedaj pojdi nazaj in pozabiva vse, kar sva govorila!

Stotnik. Kar človek res čuti, nikdar ne pozabi. In če trdi kdo drugače, laže; — zato jaz tega ne bom pozabil! Toda človek je le tedaj premagan, če sam prizna, da je premagan. In jaz ne priznavam, da sem premagan!

Irma. Torej ti odklanjaš spravo!

Stotnik. Ko sem jaz hotel miru, si mi ti dala muk, ko sem te jaz ljubil, si me ti sovražila. Sedaj pa mi je dovolj muk in preveč tebe, in tako grem sedaj jaz, — ko se pa vrnem jaz, — pojdeš ti! —

4. prizor.

Stotnik (odide; v ospredju mu pride nasproti doktor Fras).
Irma (gre zmagonosno in smejoč se v ozadje in gleda v jezero. Čez nekaj časa ju zagleda, sede na klop in ju opazuje).

Doktor. Dober dan! Razburjeno je vaše lice, gospod stotnik. Odkod, kam?!

Stotnik. Iz pekla v vice!

Doktor. Torej ste na poti k boljšemu. Kam pa jutri? Pa menda ne zopet v pekel nazaj, saj pojedete jutri na izlet?

Stotnik. Jutri — to je še daleč!

Doktor. Vaš odgovor so besede ljubezni; zakaj „jutri“ ima za daleč le tisti, ki ljubi.

Stotnik. Včasih tudi tisti, ki je ljubil . . .

Doktor. (Pavza.) Nočem biti indiskreten . . .

Stotnik (s poudarkom). Povejte mi, gospod doktor, ali ste mi bili vedno odkritosrčni?

Doktor. Vedno, odkar vas poznam!

Stotnik. Vašo besedo na to?

Doktor. Mojo besedo!

Stotnik. Tisoč muk je imela vedno zame, a danes jih je imela milijon.

Doktor (žvižga iz Rigoletta melodijo: La donna e mobile...).

Stotnik. Tam zadaj menda sedi in čaka življenja. — Zbogom! Morda ji boste delali nekaj trenutkov kratek čas. — Tam zadaj sedi — in čaka vas; — ne, — ne, oprostite, saj ste mi dali besedo! Oprostite! — Zbogom, gospod doktor! (Odide.)

Doktor. Zbogom!

5. prizor.

Irma. Torej ste vendar prišli?! (Pavza.) Videla sem, da ste govorili s stotnikom; kaj sta imela?

Doktor. Govorila sva o ljudeh in o svetu.

Irma. To je res tako duhovito, da bi mu prisodila kaj takega.

Doktor. Sicer se nisem namenil vrniti, a sedaj, ko . . .

Irma. Torej vi mi ponujate spravo?

Doktor. Spravo?! — Ne!

Irma. Torej premirje?

Doktor. Govoriva kot človeka, ki sta se šele ravnokar spoznala!

Irma. Tujci smo si vsi, zakaj mislim, da ga ni človeka, ki bi bil kdaj v svojem življenju tako odkritosrčen, in tudi če bi bilo le za trenotek, da bi drugemu povedal vse, popolnoma vse, kar čuti in kar misli. — Celo nemogoče pa je, da bi zaupali komu svoje življenje prav do zadnje sence!

Doktor. Prav pravite! To je nemožno, ali vsaj jaz ne verujem v to možnost, če se dotičnika ljubita. Če pa ljubezni ni, potem je odkritost vedno mogoča. Jaz na primer bi vam lahko vse zaupal in povedal.

Irma. Pa sem prepričana, da tega ne bodete storili.

Doktor. Dasi bi vi to gotovo radi poslušali.

Irma. Bi, ker me psihološka vprašanja zanimajo.

Doktor. Vidite, na primer, jaz sem nekaj ljubil in tista, ki sem jo ljubil, mi je rekla, da me ne ljubi; — a pozneje mi je priznala ona sama ljubezen, — tedaj pa v mojem srcu ni bilo več žara zanjo.

Irma. To ste si sedajle kar na lepem izmislili; tega vam ne verujem! Če dekle ni gos, ljubi pač vsekdar, kadar je ljubljena, in mož nikdar ne zavrže ljubezni, ki se mu nudi. — Le neizkušenost in idealizem ravnata drugače. — Seveda, če bi bil kdo posebno nemoralen ali . . .

Doktor. No, gospodična — ljubezen in sovraštvo sta si tako podobna pojava kakor greh in krepost. Človek lahko ljubi in sovraži in tisti trenotek, ko se ima odločiti, je važno ono čustvo, ki pač tisti hip prevladuje. Zato nikar ne trdite, da ljubezen rodi le ljubezen in sovraštvo le — sovraštvo. — (Pavza. Gleda jo.) Sedaj vi mene ne sovražite, a jaz vas sovražim.

Irma. Ali naj bo to poklon?

Doktor. Poklon? — Ne! — Nasprotnik sem fraz! Čemu naj rečem, ako mi kdo prižge cigareto: hvala lepa, ko pa pri teh besedah nič ne čutim in nič ne mislim. Čemu mlatiti fraze, samo radi tega, ker bon-ton to zahteva?!

Irma. In vendar se ravnate tudi vi po teh pravilih?! —

Doktor. V družbi, kjer moram in kjer drugače ne gre! Pri onem pa, o katerem vem, da ni navaden človek in filister, ne maram besedi, pač pa kaj več.

Irma. Ampak surov ni treba, da bi bil človek pri tem!

Doktor. O tej točki imam jaz dvoje misli. Prvič ni vsaka odkrita beseda surovost, drugič je tudi pogled poln ljubezni lahko surov.

Irma. Razumete li sami vse, kar govorite?

Doktor. Pač, toda jaz ne morem nikdar prednjega stavka z naslednjim tako tesno spojiti, da bi ne bilo prostora še za kako drugo misel razen moje. Rad vidim, da človek sam misli zveže, in dostikrat zasnujem samo par kontur — kdor me hoče razumeti, me bo že razumel, za tistega pa, ki mi ne more slediti, ne govorim. O vas pa vem, da mi lahko sledite, in zato so vaši izgovori prazne besede!

Irma. Ne tajim, da me jako dobro poznate.

Doktor. Tega si nikakor ne domišljujem! Zakaj nemogoče je, da bi poznali drugega človeka popolnoma! Človek je individualist in taka želja je morilka človekove osebnosti in ubijalka naravnih zakonov.

Irma. No, jaz bi si želela, da bi vam na primer videla sedaj — prav — na — dno — duše. —

Doktor (ironično). Tako, tako

Irma. Ne! — rada bi ugenila vsekdar vaše misli; — da bi vas tako vedno poznala, zdaj vas poznam samo v gotovih trenutkih!

Doktor. Ste me poznali, hočete reči! Toda človek svojega prijatelja nikdar ne pozna, ako ga ne pozna vedno! (Polagoma se zmračí.)

Irma. „Sem vas poznala,“ — hočete, da rečem Ah, da, bilo je nekdaj

Doktor. Gospa, vi ljubite ono, kar ne živi več? Vi ljubite mrličé?

Irma. Če so lepi, zakaj ne.

Doktor. Jaz pustim mrličé najraje v miru; kar je mrtvo, ne živi več, in mene briga le življenje. Zakaj govorite po zimi o pomladi?

Irma. Ker so spomini edino človeško veselje.

Doktor. So ljudje, ki nikdar ne govore o sedanjosti, ki nikdar ne mislijo na prihodnost, a ki žive le v preteklosti in ki si žele nazaj časov, katere so takrat preklinjali. (Solnce zahaja.)

Irma. In če bi se zaživela sedaj v najino preteklost? . . .

Doktor. Tujca sva, gospa, ki sta se šele spoznala!

Irma. Vdajte se mi sedaj in mislite z mano samo za en trenutek, čeprav ta spomin morda skeli in četudi srce ni veselo . . .

Doktor. Mene spomin sedaj ne boli več. Boli samo takrat, kadar čutím ljubav prešlih dni v srcu, kadar pa mislim o stvari, tedaj izgine bol.

Irma. Čut bolj skeli nego misel. (Vedno počasneje.)

Doktor. Ker postane človek po premišljevanju trezen in do-
vzet; če se pa vda samo čuvstvom, tava v omotici in zdi se
mu, da se celo solnce norčuje ž njim! . . .

Irma. Mrak se dela; čez četrť ure bo tema . . . Ko se uleže
mrak čez jezero in padejo sence nad vodo, tedaj se v meni vse
svetli in žari tisoč lučic.

Doktor. Strast se vzbuja tedaj, ko je najbolj temno v človeku
in okrog njega.

Irma. In strast in ljubezen sta eno . . .

Doktor. Ljubezen je dobra in sveta stvar, a norec je tisti,
ki ljubi.

Irma. Najlepša stvar je lahko tudi najgrša! Bogme, kje je
sedaj Svetec?

Doktor. Iz pekla je šel in prišel v vice.

Irma. Ne razumem vas! (Pavza.)

Doktor (hodi, pavza.)

6. prizor.

(Sluga pride.)

Sluga. Gospod papa mi je naročil, naj vam naznanim in vas
vprašam, če se hočete zvečer ž njim voziti po jezeru?

Irma. Obkorej?

Sluga. Ob poldevetih.

Irma. Povejte mu, da ga čakam tu, pa naj pride pome.

Sluga. Kakor ukazujete! (Odide; pavza.)

7. prizor.

Irma. Gospod doktor, ali mi bode hoteli delati družčino na
jezeru?

Doktor. Ako ne postanete sentimentalni? — In ako ne bode-
te tožili in jokali za — preteklostjo?

Irma. Kaj takega mi je tuje.

Doktor. Pač možno! — (Pavza.)

Irma. Torej zakaj ste mi dali slovo takrat, meni nič, tebi nič?

Doktor. Sami ste si bili sodnik! (Začelo se je mračiti.)

Irma. In bila sem obsojena. — Pa brez krivde!

Doktor. Vi sploh zase še nikdar niste priznali krivde. Sami
sebi se vam zdi lepo, če si mislite, kako po nedolžnem trpite; vi še
sami sebi vedno lažete.

Irma. Zato mi vi pravično izprašajte vest, ker se sama ne zavedam svojih grehov!

Doktor. Zavedam ni prava beseda; „pripoznavam“ recite raje!

Irma. Torej očitajte mi vse, vse, prav vse, kar veste; poslušala vas bom mirno in tiho . . . (res iz srca). Če vas sploh gane še ženska solza, naštejte mi vse krivde, žal mi jih je! — Laže mi bo, če mi poplačate moj dolg in potem. — — —

Doktor. No, in potem?!

Irma. Potem pa odpustite in postaniva zopet prijatelja!

Doktor. Da mi boste precej prvo uro očitali, da sem bil jaz tisti, ki je prišel k vam?!

Irma. Ne, tega ne storim nikdar! Tudi vi ste ljubili druge in ste jih zapustili, ko ste se jih naveličali.

Doktor. Da, toda dobro ste vedeli, da sem vas ljubil tako kakor še nobene. Zdrave so bile moje misli, ki so me vezale na vas, čile moči, ki sem jih posvetil vam, in krepke roke, ki so vas objele. Toda, vi vi! Starec je bil vaš mož in varali ste ga z mano! — Na srečo vam je umrl in jaz sem mislil, da se poročiva in da postaneva srečna!

Irma. Saj sva živela, kot bi bila poročena!

Doktor. Res je! — Samo zato se niste marali poročiti z mano, ker ste vedeli, da bi s tem izgubili svojo prostost. Vedeli ste, da pri očetu lahko zopet počenjate, kar sami hočete!

Irma. Ali ni bilo lepo takrat, ko sva prvič drhtela v blaženosti poljuba?! — Varala sem moža radi vas!

Doktor. Pa ne samo z mano!

Irma. Božanstveni so spomini na one čase!

Doktor. Za vas, — zame ne! — zakaj če je meni ugajala bela obleka, ste bili vi za modro, če je bil meni dekolte zoprni, ste šli in ste svetu kazali svoje čare. Ne, vaša nezvestoba me ni bolela, ampak to, da ste se norčevali z mano! Tujce ste vpraševali: „Kaj ne, višnjava obleka se mi poda?“ In delali so vam poklone in rekli: „Da“! In potem je vaš pogled zadel mene in glasno ste mi dejali pred vsemi: „Vidiš, samo tebi ne ugajam“. Če ste kdaj ljubili, ste hoteli biti prvi! Hoteli ste biti nad možem! — Seveda vi niste videli, kako so se vam radi tega ljudje rogali, — vi niste videli, jaz nisem hotel videti; — samo to me je bolelo, da sva se oba osmešila.

Irma. Če je trohica resnice na tem, vidite vi črno — vse!

Doktor. Če sem vam kupil nagelj, ste tisti dan rože bolj ljubili; če sem vam pravil, kaj čuti moja duša in kam hrepenim s

svojim delom — ste se mi smejali. Nikdar niste vpoštevali mene, a zahtevali ste, da ste mi vse. Pisal sem vam o svojih načrtih, o bodočnosti in sanjal sem o rožni pomladi. Slaveh sem hotel postati radi vas, ne radi sebe, in trudil sem se, da dosežem ta cilj — za vas. In zato ste mi rekli „sanjač“ in ste pravili ljudem, da sem častihlepen. In ko sem vam razkladal svoje nazore o delu in življenju, ste mi pisali ono pismo o petroleju in svetiljki. — Razumeli me niste nikdar! A hoteli ste, da bi bil vaš hlapec, brez svoje volje, vaš otrok, ki bi vas vedno in za vse poslušal kot slepec svojega vodnika; rekli ste, da me ljubite, a vaša ljubezen je bila kakor ječa. — No, prepilil sem sedaj omrežje in izpregledal in pozdravljam tem prisrčneje solnce, ker je bila noč dolga.

Irma. In če bi bila zdaj drugačna . . .

Doktor. Sedaj v tem trenutku me ljubite! Vem in vidim to vašo ljubezen; bili bi z mano dobri eno uro, morda celo en dan, morda celo en teden, a potem — — —

Irma. Tudi potem! — — —

Doktor. Tudi prej ste mi obljubili že večkrat kaj takega! — A besede so ostale besede in ni bilo dejanja! — Le tedaj ste me ljubili, kadar sem vas ljubil z onim ognjem strasti, ki je žgal v srcu in upepelil precej moje moči. Pri tem sem izgubil jaz vse, — a vi ste kot ženska le pridobili in izgubili niste ničesar. — O, takrat ste mi bili vdani! Zakaj kot mrtvi ste mi ležali v objemu in kakor bi vas objemala globoka omotica. Tedaj v teh objemih strasti in divje ljubezni ste me ljubili — takrat kot mrlič; kakor hitro ste pa zopet oživel in se zavedeli, ste videli v meni le moža, ki ga morate kot ženska mučiti in uničiti. Vedeli ste, da ljubezen potrpi vse, in vedeli ste tudi, da vas ljubim, — a ljubil sem vas predolgo, da bi bila še sedaj ljubezen v meni!

Irma. Milan, Milan, ti si strašen!

Doktor. Ne, sami ste hoteli, da vam povem in očitam vaše grehe! Vajen sem bil, da sem izpolnjeval vaše želje; zato vam ponavljam: igrača sem vam bil; ljubili ste svojega kanarčka bolj nego mene, zakaj kanarček je bil vaš ljubljenec, vi ste pa bili moja ljubezen. — In za tujo ljubezen se vi niste nikdar brigali!

Irma. Zdi se mi, da sva otroka, ki se igrata, a sama ne vesta zakaj. —

Doktor. Solze niso igrača, čeprav jih joka otrok. Brezuspešen je vaš trud. Nekdaj sem bil slep za vse drugo in sem videl le vas, danes pa vidim solnce in zemljo in sem za vas slep. (Stemnilo se je.)

Irma. Milan, ali ne veruješ v poboljšanje?

Doktor. Verujem, če ga vidim, ali če ga vsaj samo slutim! V pol ure se pa človek poboljša samo v romanih.

Irma. In če boš videl dejanja, ali boš potem . . . ?

Doktor. Vsak dan bom videl samo ljudi, ki so prišli zdravi in polni življenja k tebi, a ki so se vračali od tebe bolni in s smrtjo v srcu: na primer — vaš stotnik.

Irma. Ta človek je pač tak kot sto drugih brez duha, brez čuta!

Doktor. Čut ima vsakdo, a ne kaže ga vsak pred svetom! In jaz prisegam, da ga Svetec ima.

Irma. Jaz ljubim stotnika in ne Svetca!

Doktor (počasi). Seveda, vsaka premožna rodbina mora imeti svojega častnika in le redko se zgodi, da ima častnik kako Irmo...

Irma (kot bi bila preslišala njegovo ironijo). Dobro ga poznam. Boste videli, jutri pride on k meni in me zaprosi ljubezni. Jaz se pred njim ne bom ponižala, ker vem, da je njegova ljubezen velika!

Doktor. Ne mislite, da imate vi pravico, vsakomur vsiljevati svoje mišljenje.

Irma. Če pa gre in reče zbogom za vselej. (Pavza.) — Brr... Milan! (Nasloni se v ekstazi strasti.) Milan! Veruj mi, sedaj te ljubim! V teh dveh letih, kar se nisva videla, nisem mislila nate, sedaj pa je zopet oživila vsa ljubezen v meni. — Kako divja moč po meni, kako ruje vihar! — Če bi sedaj umrla, bi ne bilo kesa v duši radi smrti. (Prime ga za roko.) Milan, poljubi me! Vseh besedi, ki si mi jih govoril, nisem čula, mislila sem — — — (dih). Milan, odpusti, pozabi! Ljubezen odpušča vse — — — bodi moj! (Potegne ga nase.) Nič ne govori, le tu pri meni bodi in objemi me tako kot nekdam; — — — zagriznila bi se vate, da bi krvavel; — — — daj, Milan, moj Milan! Noč je. Čuješ, kako voda pljuska, kako divja v meni vse, Milan?! (Objame ga, potem se nasloni nazaj pol nezavedna.)

Doktor (umolkne; hipoma zares čuti v sebi to, kar govori). Verujte mi, da bi bil sedaj res rad vaš, čisto vaš; rad bi, da bi bile le zvezde najini svatje. Zakaj kri sili po meni in mi hoče razgnati žile! Ne tajim, rad, le prerad bi, da bi me objele vaše mehke roke in da bi dihal vase opojnost vaših prsi!

Irma (šepetaje). Zakaj si mrzel?! Daj, ne pusti, da prosi ženska, kar je možev delež!

Doktor (se vzdrami iz trenutka melanholije; krepko, ponosno). Rad bi, zakaj ogenj me žge kot sila ljubezni! — To vam

priznavam! — A vedite, da danes sem zmagovalec jaz! In zastonj ste prosili. Nisem vas ponižal jaz, — ampak kar ste vi z mano tisočkrat storili, ste danes napravili sami s seboj! — Le recite mi: „Lopov! — Zaničujem vas, — kača — v rdeč plašč se ogrnite in postanite rabelj! — Sramujte se! — Fej!“ Ne mislite, da sem jaz tega trenutka kriv. Sami ste ga zakrivili; — ko sem prišel preje domov, sem dobil pismo prijatelja, ki mi sporoča, da ste vi pisali v Dobravo svoji prijateljici, da ste se v letovišču sešli z mano in da lazim zopet za vami. — Našteli ste ji vse, kako ste svoje dni lepo z mano ravnali; tu ste govorili resnico, kajti preje ste še kaj zamolčali, nego pa povedali preveč; — a te sramote, ki je bila moja ljubezen in vaša želja, da me ponižate, je bilo zame preveč, da ne govorim o svojem „lazenju“ za vami. Hotel sem doživeti uro, ko vam poplačam to lopovstvo! — In doživel sem jo! — Sedaj sva kvit! — Sedaj vam vračam vaša pisma, kajti ne potrebujem jih več. — Prepričan sem, da se me boste odslej ogibali! (Da ji pisma.) Ta moj korak menda razumete. Hotel sem zaživeti — in sedaj diham prosto.

Irma (molči, pavza).

Doktor. Dasi sem vam poplačal le malce tistega, kar sem vam bil dolžan, smatram, da je ves dolg poravnán. Jaz še nočem umreti, in kdor ne more preko drugih, umre sam; kdor ne more moriti drugih, umira sam! Sedaj, če hočete, vam dam roko v spravo, kajti poplačala sva si vse! — Hočete roko?

Irma (se obrne proč).

8. prizor.

Hrast. (Izza odra glasno.) To vendar ne gre tako nanaglo; ne blamirajte nas pred svetom! Pa kaj sta imela?! Majhen nespozumek . . .

Stotnik. Bolje sedaj nego . . .

Hrast. Ne, ne, ne! To, to se mora poravnati! (Prideta na odér.) Irma je muhasta, a je dobro dekle. — Apropos — radi one zadeve je vse v redu . . . že včeraj se je odposlal naš denar. Kar brez skrbi! Saj moja stara me tudi vedno ne boža. Irma, kaj sta pa vendar imela?!

Irma. Ne jezi se! (Objame stotnika.) Odpusti mi, pozabi, kar sem govorila, hitra in nepremišljena sem. (Poljublja ga.) Ljubček, odpusti!

Hrast. Gospod stotnik, vidite, saj ji je žal! Moj Bog, povsod so majhna nespozumljenja. Tudi jaz vaš prosim, no . . .

Irma. (Pavza.) Duša moja! (Poljubi ga.)

Stotnik. Vem, da te preveč ljubim.

Irma. Pozabi! Poglej, kako te imam rada . . .

Stotnik (poljubi).

Hrast. No, vidite, vidite! Sedaj pa kar v čoln! Še lepa voznja bo. Vidite, vidite, saj sem rekel, da je Irma dober otrok!

Irma (k dr. Frasu). Sedaj vam ponujam jaz roko!

Stotnik. Kajne, gospod doktor, vi mi ostanete tudi še nadalje odkritosrčni?

Doktor. Da, tudi nadalje vam bom odkritosrčen! — (Da Irmi roko.) Sedaj, ko vam ponujam roko, pa nisem niti vam, niti njemu odkritosrčen! (Odide.)

(Zastor.)

Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.

Dr. Dragan Šanda.

(Konec.)

osebno pažnjo bo treba posvetiti posameznim literarnim strokam. Gojili smo Slovenci do- slej najbolj liriko in epiko, zato bo treba zlasti ti dve vrsti prikazati kot pregledni celoti z njiju začetkom, razvojem in sedanjim stališčem. Tu se bo v množini lirskega talentov pokazalo, kako zelo je slovenska psiha lirskega značaja. Bolj, nego se je to zgodilo v Glaserjevi knjigi (I, 143), bo treba naglasiti dejstvo, da se naša posvetna lirika ni začela z Devovimi „Pisanicami“ leta 1779., ampak da segajo prvi pojavi njeni že v leto 1732. pod staroklasičnimi vplivi, nabožna lirika pa da se začenja že s Trubarjem (1550) in vobče s protestantskimi pisatelji, ki so na cerkveno pesem polagali veliko važnost. Tudi to nabožno liriko, ki se je pri Slovencih tako bujno razcvetla, bo treba pregledati in izdati v antologiji ono, kar je v nji umetniškega. Ravno tako bo treba poudariti, da ima slovenska dramatika svoje prve korenine že v

letu 1721., ko so kapucini v Škofji Loki začeli predstavljati pasijonske igre v slovenskem jeziku, da so torej Devova opereta „Belin“ in Linhartova igrokaza iz leta 1790. že druga etapá. V razvoju lirike bo treba zasledovati staroklasični vpliv na zgoraj omenjene pesmi iz leta 1732. mimo Vodnika, ki je poslovenil Anakreonta, in mimo Prešerna, v čigar pesnitvah je izraz najvišje umetnosti njih klasična harmonija in umerjenost misli, mimo pesnikov Bleiweisove dobe, katerih citati in pesniške oblike nas opozarjajo na klasični vpliv do najnovejšega časa. V romanu bo treba ločiti posamezne vrste ter jih obravnavati posebej po njih razvoju, zlasti zgodovinski in humoristični roman. Humoristično pojmovanje sveta in življenja se nam sploh zdi neko značilno svojstvo slovenske psihe in Vodnikova znana avtobiografija je za to karakterističen primer. Ta humor je treba izraziti le v umetniški obliki — in novo vrsto pristnonarodne slovenske umetnosti vidimo pred sabo. Žal, da so naši pisatelji, ki so od narave obdarovani s tem solnčnim talentom, ta humor kot umetniško stroko vpoštevali šele v najnovejšem času. Da se ta vrsta izpopolni do čim večje umetniške oblike, bi bilo treba izdajati posebno „humoristično knjižnico“, kateri bi na čelu bil spis „Groga in drugi“, ter poleg novejših bi marsikateri starejši humorist, kot Ogrinec („Pismo Ošpete Skomrahe ta Janezastemu Skomrahu, ki na Dunaju za doftarja štedira“), Erjavec, Mencinger itd., stopil v posebnih knjigah zopet pred slovensko občinstvo. Ta humor hrani v sebi kali za umetniško satiro v velikem slogu, in morda vstanejo Slovencem kmalu njih Cervantes, Rabelais, Swift ali Fielding. Izmed mlajših bi morda talent Vladimira Levstika uspel na tem polju. Tudi mnogobrojno pripovedno slovstvo izza Bleiweisove dobe bo treba nanovo prečitati in razvrstiti po estetski vrednosti. Ta ločitev in obdelava po posameznih literarnih strokah bo eden glavnih pogojev one za slovstveno zgodovino prepotrebne preglednosti.

Ne le o literarnih strokah, ampak tudi o posameznih dobah bo treba izraziti njih posebni značaj ter dvigniti v ospredje ona dejstva in imena, ki dajo tem dobam svoj pečat. Pohlinova doba in mož, po kateri se imenuje, se nam v Glaserjevi knjigi ne zdita ocenjena po važnosti, ki jima gre. Agilni duh Pohlinov sicer ni imel sreče na jezikovnem polju, a njegova izredna delavnost v spisovanju knjig ni radi tega nič manjšega pomena za uglajenost jezika v slovstvene namene. Ni smeti pozabiti, da so nastopile Devove „Pisanice“ takoj za Pohlinom, da je le-ta bil Vodnikov učitelj in da je oživel pod njim prvi naš literarni krog „Academia opero-

sorum“ ali „Lublanska teh delavnih modrina“, pri katerem nahajamo razen Pohlina tudi Deva in Linharta z latinskimi, za osebo značilnimi psevdonimi: „Novus“, „Agilis“, „Utilis“. Vobče bo zgodovina razvoja našega jezika morala imeti v bodoči naši slovstveni zgodovini svoje posebno poglavje, kakor je običajno pri zgodovinah svetovnih slovstev, n. pr. Petit de Julleville za francosko. Marsikomu bi se rapidni razvoj našega slovstvenega jezika zdel uganka. Kdor pa pomisli na množino navora, ki so ga posvetili naši jezikoslovci raziskavi slovenskega jezika, pomisli, da se je od Bohoričeve do Janežičeve slovnice po našem štetju spisalo nič manj nego devetnajst slovníc slovenskega jezika, izmed katerih jih spada na eno samo stoletje od Pohlínove dobe do Stritarja sedemnajst, ta bo smatral dejstvo, da je s Cankarjevo prozo — ako izvzamemo terminologijo nekaterih še neobdelanih strok — veličastna stavba našega jezika dovršena, za naravno posledico velikega, skozi celo stoletje se raztezajočega tihega truda naših slovničarjev. Razumljiv pa bo obenem tudi oni, rekli bi, jezikoslovni način estetske kritike v slovenskih listih preteklih desetletij, ki pri oceni lirskih in epskih proizvodov ni pozabil omeniti, da li so rime čiste ali slabe in da so morda ti ali oni participi tega ali onega pisatelja dobra ali slaba stran njegove proze.

Tako bo tudi Bleiweisovi dobi treba razbrati njen značilni pečat. Ta doba je bolj kulturnega nego estetskega pomena, a zato nič manj važna od kake druge. Njeni pisatelji sicer povečjem niso rojeni poeti, nego le prešinjeni onega velikega hrepenenja vseh slovenskih slojev, koristiti kjerkoli in kakorkoli svojemu narodu in njegovi prosveti. Ni je doslej lepše dobe v kulturni zgodovini Slovencev nego doba taborov, te marljivosti na vseh poljih. In izraziti ter oceniti s pravimi, objektivne resnice dostojnimi besedami to popolno nesebičnost, po kateri se odlikuje preteklost od žalostne sedanjosti: to naj bo vsebina tudi slovstvene zgodovine, kadar bo pisala o Bleiweisovi dobi. Pokazati bo treba na splošno, da bi še dolgo ne stala ponosna stavba naše kulture in bi daleko ne bil upravičen ta upapolni naš pogled v bodočnost, ko ne bi bili z napornim delom izgrebli fundamentov naši predniki.

III.

Slednjič še besedo o naši kritiki in o estetskem merilu, ki bi ga naj upotrebljavaj slovstveni zgodovinar!

Ni vsak kritik, kdor čuti v sebi nagnjenje do kritikovanja. Prava, umetniška kritika je zmožnost, prodirati skozi množino zunanjega

lišpa do bistva pojava, izločevati jedro iz postranskih okolnosti, združevati raztresene vzroke in posledice v eno celoto, pred vsem pa treba kritiku umetniškega čuta in globoke ljubezni do predmeta. Velik kritik je v razvoju slovstva enoliko vreden pojav kakor velik pesnik. Pesnik stopi s harmonijo svojih pesnitev pred čuvstvujoče srce čitateljstva, kritik, razkrajajoč to harmonijo, pred čitateljstva razum. Kako zelo je v slovstvu oboje potrebno, kaže zlasti naša literatura: bili bi morda za eno stopnjo naprej, da je Prešernu nastal pravi kritik že ob njegovi smrti. Kajti moči, ki so se cepile v oni gostobesedni domoljubni liriki Bleiweisove dobe, bi bile proizvedle dela trajnejše vrednosti, da so prav spoznale umetniško stran njegove poezije. Stritar ima veliko zaslugo za resnično oceno Prešernovega genija; toda ko bi on ne bil razkrajal le umetniške lepote pri njem, ampak razkazal tudi umetniške ideale njegove, skladno umerjenost jezika, bogastvo misli, globoko umevanje življenja v njegovih poezijah, bilo bi pesništvo Stritarjeve dobe globokoumnejše in naša literatura bi že dokaj prej pomenjala nekaj ne le za slovenski narod, ne imela besede le v ozkem domačem krogu, ampak pri svetovnem slovstvu. Kajti le duh je, ki oživlja, plodi in učinkuje; lepe besede pa in zanosne metafore brez globlje zasnove nudijo užitek le za minljivo razpoloženje bralčeve ter izginejo ž njim, ker niso biseri iz globočin, ampak pene s površja. Šele pesnitev, ki posega tako daleč v globine človeške duše, tako globoko v boj človeških strasti, da se je človek spomni ne le ob slučajni priliki, nego tudi v veselju, dvomih in bridkosti življenja ter išče v nji naslajanje, krepljenje in tolažbe in se vrača k nji zopet in zopet: samo taka pesnitev je veličasten glasnik prave umetnosti in ji gre naziv umetniškega dela.

Glaserjeva knjiga je uvedla v našo slovstveno zgodovino mnogo imen, ki po strogi estetski sodbi ne spadajo vanjo. Ta obilica imen, ki je nastala po blagohotnih ozirih na desno in levo in vsled popustljive rodoljubne kritike, je tudi za nekritično oko vidni glavni vzrok, da Glaserjevi knjigi ni pripisovati estetske, ampak le kulturno-zgodovinske in bibliografske vrednosti. Pisatelja bodoče estetske zgodovine naše čaka velika naloga, popoln prevrat v načinu kritike: ovreči bo moral zastarele estetske nazore, podreti marsikatero, vsled domoljubne kritike lahko priborjeno literarno pozicijo in na njeno mesto postaviti z radikalno in brezobzirno strogostjo imena, ki v resnici zaslužijo, da jih smatramo za vodilna, druga zopet preložiti z primerno razdaljo ter jih omenjati s primerno kratkostjo. Morda

izzove ta brezobzirnost veliko odpora, a neprecenljiva ostane tudi zasluga za naše slovstvo in ne manjša slava pri naših potomcih; kajti naša literatura zadobi s tem novo, prerajeno lice in razvoju njenemu se odpro z očiščenim okusom tudi nove umetniške smeri.

Kakor način bo treba premeniti tudi estetsko merilo slovstvene kritike. Ne oblike niti primernosti metafor, ne stave besed niti jezikovnih posebnosti, ampak notranjo vrednost literarnega pojava v zvezi s splošnim razvojem bo treba oceniti. Povsod bo uveljaviti estetski princip, da predmet poeziji ni le ono, kar biva v istini, ampak tudi ono, kar bi moglo bivati: subjektivna verjetnost poetičnega dejanja se bo s tem umaknila objektivni. Ne obsežnost, tudi ne raznovrstnost tvarin, ki jih je obdelal pisatelj, ampak v kolikor je mogel svojim snovem vdihniti duha, individualnosti in poetičnega življenja, v kolikor je dvignil tragične konflikte posameznikove duše na občečloveško stališče in posvetil v globine človečanstva, ki ne pozna ljudi, ampak le človeka z isto bridkostjo in z istim veseljem, brez mejnikov časa in naroda: le to more biti merilo poetične cene! To je oni kozmopolitizem poezije, ona tipičnost človeških usod, večno ista v večni premembi, ki so jo vedno izražali vsi resnično veliki geniji svetovne literature, bodisi, da so je iskali z jasnim spoznanjem, ali jo čutili instinktivno, in ki potrjuje na eno in na drugo stran: ne oblika, le duh je, ki živi in oživlja!

Velik bo napor in trud pisatelja bodoče naše slovstvene zgodovine, ako bo hotel rešiti svojo nalogo dostojno stvari, a ravno tako sijajen bo sad njegovega truda: veličastna regeneracija slovenske literature!

V spominsko knjigo.

Bodi roža polna svetega dehtenja —
 jaz bom rose sveže ti opojni hlad;
 bodi tiha pesem polna hrepenenja —
 jaz bom zlata struna ti drhtečih nad!

Bodi biser skrit v pečinah pod valovi —
 jaz bom skoljka tvoja, tvoj nezmagani stan;
 bodi jadro, v dneve polne smeha plovi —
 jaz bom veter, v tih privedem te pristan!

Vojeslav Molè.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Stoklasov dnevnik.

Je raslo na grobu Pavla Stoklasa zelenje in cvetje, ko me je nekoč stotnik Gerber ustavil na ulici, rekoč: „Apropos, prijatelj, pridi tudi ti jutri popoldne po obedu v kazinsko igralno sobo, kjer bo Stoklasova zapuščina prodana na dražbi. Zapuščinska obravnava je naposled končana in sorodniki so prosili, naj stvari tukaj prodamo in jim denar pošljemo. Razen obleke in druge oprave so na prodaj knjige, ki te bodo morda zanimale. Konja prodamo prihodnji petek na trgu „plus offerenti“. Saj dotično mojo objavo boš čital danes v ukazu. Rad bi, da bi spravil čim več denarja skupaj, da ne porečejo bedni sorodniki — saj veš — Hundeleben!... Servus!“

K dražbi se je zbralo mnogo častnikov in stotnik Gerber je porabil vso zgovornost, da je vse porabno čim dražje prodal. Naposled so prišle na vrsto knjige, ki so ležale na tleh v dveh kupcih. Z gromkim glasom je vabil Gerber na kupčijo. „Gospodje, tu je grmada samih službenih knjig, naših reglementov, takorekoč naša dušna paša — Hundeleben! Posameznih knjig ne bom ponujal, ampak pregledajte, kdor kaj potrebuje, naj vzame in položi primeren denar pred mene. Česar vi ne potrebujete, vzamem jaz za svojo stotnijo. Dalje je tu grmada knjig škipetarske vsebine. Kdor je na binkoštno nedeljo zgodaj vstal in razume jezike, naj kupi! En goldinar za vse skupaj — kdo da več?“ Gerber je gledal name, in četudi mu ni nihče ničesar ponudil, je zavpil: „Dva goldinarja — kdo da več?“ Hitro sem se oglasil: „Jaz dam dva goldinarja.“ „Tu imaš... vse vzemi! Piši svojemu očetu, naj proda pitanege prasiča in daj pet goldinarjev, da bo kaj za revne sorodnike — Hundeleben!... Tako! Hvala Bogu, končano za danes!“ Odšel sem pet goldinarjev in dal odnesti knjižni zaklad domov.

Mimo ruske slovnice, dveh zvezkov češke „Slavie“ in Kollarjevih pesmi sem dobil samo slovenske knjige. Pri tem zakladu se je nahajalo dvajset drobnih notesov, skupaj povezanih in zelo oguljenih. Dandanes se morajo menda takšni zapiski po umrlem ak-

tivnem častniku poslati na ministrstvo, da ne pridejo v neprave roke, ker bi se utegnili nahajati v njih izpiski in zaznamki iz mobilizacijskih operatov in podobne tajnosti, takrat pa še ni bilo takšnega ukaza. Prelistaval sem zapiske bodisi doma ob večernih urah, bodisi popoldne, sedeč na hribu nad pokopališčem. Mnogo suhoparnih službenih zaznamk v nemškem jeziku, deloma v tesnopisu, je stalo v njih, a večina prostora je bila odmerjena dnevniku. Čudil sem se, ker je bil ves ta dnevnik pisan v slovenskem jeziku. Da je pisan v kakšnem drugem jeziku, ne bi ga bil čital. Kaj mi mar malenkostnih zadev, ki jih ob svojih prostih urah kopiči na papir tuj, nevažen človek, podoben glediskemu igralcu, ki se gladko počesan, oblizan in namazan postavlja pred ogledalo in se z dušo in telesom trudi, kako bi se pokazal v najlepši postavnosti, tako da bi se mu vse čudilo in ploskalo! To hibo imajo vsi dnevniki, da so polni smešnosti in napuha. Ker je vsem ljudem nekaj ošabnega v srce vraslega, zato se piše tolikanj dnevnikov. V njih čitamo o samem človeškem napuhu in hinavščini. V neki povesti Dostojevskega se domenijo prijatelji, sedeč za mizo, da si hočejo kratiti čas s pripovedovanjem dogodkov iz lastnega življenja, in sicer mora vsak povedati tisto svoje dejanje, katerega se najbolj sramuje. Kako licemersko, hinavsko se vedejo! Pripoveduje vsak svoj dogodek. Skraja se zdi, da obelodani pripovednik res odkritosrčno svojo črno stran; vzdihujoč pripoveduje in licemeri z očmi, a kmalu se pokaže hinavec, ki svojo povest tako zasučé, da mu naposled ne dela sramote, ampak čast. Tako je tudi v zapiskih, posebno onih, ki so namenjeni za javnost, in niti Rousseaujeva znana izpoved ni povsem odkritosrčna. Nihče noče priznati tistih potez svojega značaja, ki se jih mora sramovati, in takšne nesimpatične poteze se nahajajo v vsakem človeku, tudi v najboljšem in najboljši človek jih posebno skrbno skriva.

Pavel Stoklas svojega dnevnika ni pisal za javnost, zato se je slikal v njem odkritosrčno, tako da sem se na marsikateri strani začuden vprašal: Čemu je razodel to stvar, ki mu ne dela časti? Dokaj ljubezenskih afer je zabeleženih v prvih dnevnikih. Strastno se mu je vnelo srce za mlado slovensko dekle. S kakšnim ognjem spravlja svoje čute na papir, vsa histerija mlade ljubezni ga prevzema. Celo pisma, ki jih pošilja ljubi, prepíše v svoj dnevnik. Pa jedva je nekaj mesecev pri vojaki, že dobi pišmo, ki mu javlja njeno nezvestobo. Od takrat divja v ljubezni. Včasih prizna, da ga le ljubezen zadovolji, da v njej išče tolažbe za mnoge prevare in mnoga

ponižanja, ki mu jih je prinesla borba za vsakdanji kruh, in da v njej skuša pozabiti bede. Zdaj jo blagoslavlja, potem jo preklinja, pa se kmalu zopet sprjazni ž njo. Sama protišlovja burnega mladega srca. Jedva se dobro zaljubi, že mora na pohod in pozablja, da sam ne ve kdaj in kako. In hinavsko se tolaži, češ: le slabotnej ljubi samo enkrat. Prizna pa tudi, da je ljubezen sama iluzija, da v njej ni trajne sreče in ni vredna krasnogolkih verzov. Mnogo koristolovja vidi v njej in primerno odgovarja na njene zahteve. Kakšna cinična odkritosrčnost je mestoma načrtana na teh listih: s kolikim zaupanjem gleda vanj zaljubljeno dekle, a on odkrito zabeleži v svoj dnevnik, da ji njenih želj ne izpolni nikdar. Vprašanje je, ali je tudi njej tako smelo odgovarjal. No, kdo bi izhajal, ko bi položili vsako njegovo delo na tehtnico morale! In dalje ljubi in prisega zvestobo, ker ne ve za nobeno drugo čuvstvo, ki bi mu moglo tako do kraja napolniti praznote srca. Škoda, da pišejo dnevnike samo mladi neizkušeni ljudje, ki še ne poznajo samega sebe ter delajo na papirju obljube, katere kmalu pozabijo, dasi jih imajo črno na belem vedno pred očmi.

Skraja sem prelistaval dnevnik površno. Ljubezenske afere mi niso nič kaj ugajale. Kaj mi mar pen, ki se v solnčnem ognju bliskajo na vodi in ugasujejo. No kmalu sem spoznal, da Stoklas ni živel samo za spolno ljubezen, ampak da je imel srce vneto in široko odprto za vse, kar imenujemo dobro. Mladoletno dete ni tako navezano na svoje starše, kakor je bil on, v malokom se je bila tako vžgala ljubezen do domovine kakor v njem. Tem občutkom da mnogokrat z ginljivimi besedami izraza v svojih zapiskih. Kakor biseri med peskom tako so posuti med ljubezenskimi epizodami. Kot mladenič je šel z doma brez solze in z velikim pogumom v duši. Pa na tujem se ga marsikdaj polasti strah, spominja se doma in stoži se mu po njem. „V mojih težkih urah me je tolažil samo spomin na slamnato domačijo“, tako je zapisal. Še v mladih letih piše na Ogrskem v dnevnik: „Najrajši bi umrl v koprneči radosti. Takrat naj bi umrl, ko pridem zopet na slovensko zemljo, poklekнем nanjo in jo poljubim. V tem svetem, prisrčnem objemu naj bi me zalotila smrt, predno doživim razočaranje. In pokopali naj bi me v rodno zemljo.“

Čital sem ter čital, kakor svitek se je razvijala pred menoj burna misel. Nahaja se v zaporu in piše: „Zakaj ljudje tako divjajo? Vsega, kar zahtevajo od tebe, ne moreš izpolniti. Vse so ti vzeli, le zaupanja v samega sebe ne. Vcepili so ti nekake pojme o člo-

veškem dostojanstvu, razmehkužili so ti srce in zdaj te mehkega bijejo, tvoje dostojanstvo teptajo v blato. In mislijo, da tega ne vidim. O, vse to vem, ker dar premišljevanja in spoznanja je moj privilegij. Prelomiti se ali se ukloniti — to je alternativa, pred katero me je včeraj postavil moj poveljnik. Obenem sem dobil pismo in piše mi mati, da potrebuje moje podpore in da je od one malenkosti, katero sem ji poslal zadnjič, morala polovico dati svojemu starejšemu sinu, ki ima bolezen v rodbini. Kako bi se ne uklonil? Nisem še suženj, ker sem se vdal, nisem suženj, dokler čutim, da je moj duh jeklen. O, naj nihče ne trdi o meni, da sem morda potr, ves skisan, skesan in obupan. Moja pleča so ostala krepka, sposobna, nositi orjaško breme. Podoben sem tisti kljubovalni rastlini, ki si jo hotel do kraja ugonobiti, kateri si pokončal cvet in sad, sežgal steblo, populil korenine iz zemlje in glej — prihodnje leto se ti že zopet smeja njen cvet kar na starem mestu. Mene ne morete pokončati. Lahko me teptate v prah, a gotovo se zopet dvignem, ker sem krepkega, zdravega očeta sin. Tako globoko so moje korenine, da jih vseh ne morete najti. Mimo mene so se vozili v bleščočih kočijah, a jaz sem korakal v prahu in blatu. Na tisti poti sem se utrdil fizično in duševno in ponosen sem na svojo pot.“ Enajst dolgih let je služil kot prostak in podčastnik — težka, zaslužnjela leta, ki niso mogla umoriti njegovega duha. Na mnogih mestih preveva bridka otožnost zapiske te dobe in izprašuje se, čemu je beležil trpljenje, ki se mu ne more posmehovati, ker mu še nedostaje prave filozofije. Namerava jih sežgati. Poprej jih hoče še enkrat prečitati, da iz prestanega trpljenja zadobi moči za nejasno bodočnost. In ne pokonča jih, ampak tako modruje o njih: „Takšni zapiski blaže srce. Ako si ljubil očeta in mater in si napisal, s koliko skrbjo sta hodila okrog tebe, ti stregla, ko si prišel domov, in ako to čitaš čez mnogo let, ko že ni staršev več na svetu, kako ti zagori srce v blaženih spominih! Nastopi sveti trenotek življenja. Sam sediš v svoji sobi, čitaš te lepe spomine, nekaj božjemu podobnega tli v tvoji duši — pristrčna lirska pesem ali kaj — in tisti hip ni v njej prostora za barabstvo. Tudi v tem vidim korist zapiskov: marsikako stvar bi človek rad pozabil; ako jo imaš pa zapisano, zardevaš, čitajoč jo, in to deluje nate očiščevalno. Misel je velika stvar, katere nas v šoli skoraj nič niso učili. Sedel sem v samoti in premišljeval, in kolikor sem mogel, sem dal izraza svojim mislim“. In ne sežge dnevnika. Nadaljuje ga, ker se boji, da sicer pozabi na tujem svoji materni jezik, ker oskrunjajo mu tudi to, česar

ga je učila mati. Nikakor noče, da bi se moral boriti za primerne domače izraze vsemu onemu, kar deluje v njem.

Vsestransko riše na teh zabrisanih listih šebe in ljudi, ki se ž njimi shaja: ohole zatiralce proklinja, nadute sebičneže in puhloglavce zaničuje, ob siromaku se mu zbuja žalne misli, ob preganjanih in zatiranih toži. In zapiše: „Gore, vode, lepi kraji zanimajo človeka, zanimivejša pa je človeška družba“. Drugokrat si želi pasjih zob, da bi mogel gristi človeštvo, ki ga noče razumeti in ga peha od sebe, in nezadovoljen je s seboj in z vsem, kar vidi, tako da se mi je vrivala misel: prevečkrat je strast samolastno zaigrala ž njim, v ljubezni se je preobjedel slaščic življenja in takšen kaj rad zaropota ob njega grenkobi. Tako se mu zagnusi družba, da zapiše: „Kadar umrjem, zapišite na moj grob sledeče besede: Ker nas je do kraja spoznal, nas je z veseljem zapustil“. Vedno se mu še vrača spolna ljubezen. Zaljubljen se je v zapeljano dekle, ker ga je k nesreči vleklo srce; ali njegova ljubezen je ni osrečila; v njeno gorje je prilil še novo nesrečo. Ker vsestransko misli, ne utegne globoko premišljevat o ljubezni. Včasih zapiše kakšno ljubezensko frazo zato, ker mu ugaja, a zdi se, da nič ne čuti ob njej. Mnogo paberkuje po romanopiscih in pesnikih. To, kar je drugi gorkega, vročega čutil in mislil morda teden ali celo mesec dni, to vse zapiše. Zmoti ga široki zvok besedi. In vse to se mu je moralo v poznejših letih smešno zdeti. Želi si vojske, da bi med gromom topov pozabil strast. V muko ljubezni se mu vriva vesela misel o napredku Slovanov. Boji Rusov in Jugoslovanov proti Turkom ga močno zanimajo.

V vseh položajih in razmerah se slika. Zdaj se giblje med samimi eleganti ter išče v njih božje podobe, mimo socialnega bogastva gre in samo duševno revščino vidi v njem, potem stopa po samotni poti, premišljuje o raznih ljudeh in o vsem onem, kar ziblje s človeštvom malenkostnega in vzvišenega. In povsod skuša priti do lastne razsodbe. Porajajo se temni dvomi v njegovi duši, obup nastopa in takrat zapiše: „Napenčaj svojega duha, kolikor hočeš, boljše strani življenja ne najdeš, kakor je njega konec. To je neovrgljiva resnica, ali takšnih resnic ne podajaj ljudem. Ne jemlji jim veselja do bitja. Marsikaj moramo pozabiti; Bog nam je dal dar pozabe, ker sicer bi ne mogli prenesti usode“. V posameznem človeku ne more najti podobe božje, herojstva ne priznava nikomur, ker vsakega je dvignila do herojstva večja ali manjša skupina in razmere, no skupini ne odreka priznanja. „Zaničevanja je vreden človek. Silne slabosti ga vlečejo k zemlji, in kar je naj-

nižjega zemeljskega in človeškega, to lepi na njegovem bitju. Pa če gledam to, kar je ustvarilo človeštvo v teku dolgih vekov, pre-zreti moram človeške strasti in čudom moram zreti na velika dela“. Poslušajoč godbo, vzklikne: „Velik si, človek, ki imaš to v svoji oblasti“! Drugikrat se mu zdi skupina naroda kakor mrtva stvar in le močna individualnost mu je stvarnica veledele. Včasih si želi nazaj med slovenske gorjance, ki o vsem tem malo ali ničesar ne vedo. Nekoč je zabeležil: „Lani ob tem času si lahko napisal v dnevnik: To si te dni čital, to si pisal, o tem si mislil. Letos drugega ne morem napisati kakor: pijemo, kvartamo, ženske ljubimo. Tip sem mladeniča, ki je bil na poti do umetnosti, pa je zašel na cesto vabundstva“. Tako prehaja iz ene skrajnosti v drugo. Po tednih lahkoživnosti sedi zopet doma in posluša pri topli peči stvaritve svoje domišljije in ves srečen je. Nekje piše: „Spominjam se onih izgubljenih večerov, ki sem jih bil preživel pri vinu v družbi onih tovarišev, ki so učili: Česar nisi užil, za to nisi živel. Bil sem takrat na pogubni poti naših poženščenih in razcvikanih ljudi, ki pravijo: vse je ničevno na svetu, le moje lastne ugodnosti ne. Ali se teh večerov, ki jih sedaj presedim doma pri knjigah, opazujoč življenje drugih in gledajoč v samega sebe, ne bom nekdanj spominjal s posebnim veseljem? Oh, kaj sem videl v svoji duši? Stari vtiski so se tam prebudili in prenovili in tisočero novih so rodili in vsi so bili življenja in večnosti polni. Najboljša in najzdravejša je tista filozofija, ki jo berem v samem sebi.“ No kmalu poseže v golo resničnost, brezmiselno raja, kakor delajo drugi. Pa se tolaži, češ: „Lahko je v topli sobi misliti, kakšno bode človeštvo, učiti idealnega mišljenja, takozvanega višjega poleta, pa v življenju, v družbi ni mogoče gojiti tistih idealov, ki so jih natlačene naše knjige in včasih tudi naše glave.“ V takšnih nasprotjih vidi pravo življenje. Za vsako omotico, telesno ali duševno, s slastjo išče svetlih ur. Za naplivom mu pride odpliv, vsako izobilje mu rodi odpor v duši. Na dnu vsakega užitka najde grenko kapljo. Mnogokrat se ponavlja v zapiskih, kakor se vsi sto in stokrat ponavljamo v svojih mislih, ne da bi se tega zavedali. Dolgočasna mu postane pot, po kateri koraka. Dostikrat se mu zeva, polasti se ga duševna utrujenost in zdi se mu, kakor bi bil obstal, kakor da bi se polagoma izgubljal v zemljo. In vpraša se, čemu je prišel iz nje ponosen in z navideznimi silami obdarjen, kakor da bi ji bil odločen za gospodarja. Samosvesten gleda po njej, ko da ga je res zato vrgla iz sebe, da bi se ponašala z njim, pa hudobna mu je okužila zrak in nazaj bi rad v njeno krilo.

(Dalje prihodnjič.)

Signora Bianca.

Ivan Lah.

n zdaj je končana visoka pesem velikega hrepenenja, odzvenela je daleč na jugu med gaji mirt in cipres, žalostna se je potopila v zatišju črnih, neprozornih senc. In prav sedaj je odzvenela, ko je solnce povzpelo svojo jasno pot, ko sije pomlad po gajih lavorov in oljk, ko je zaživelo divje življenje na obrežju mask. Ah, morda je izginil v njih šumu nje nemirni glas; umrla je morda pesem v jasnih gajih, odpeta v solnčni radosti izpolnjenega hrepenenja, ali pa je morda utihnila v oljčnih sencah, izgubljena, ubita v težkem spoznanju. Nje odmev je prišel kakor lastovica, prinesena z južnimi vetrovi, kakor onemogli žarek mladega solnca, kakor umirajoči dih prve pomladi.

Prišel je nje odmev in je izginil v spominih. Pišem povest svojega prijatelja.

* * *

Zunaj je sijal poletni večer in polnil s svojimi jasnimi sencami cvetoči vrt pod mojim balkonom. Otroci so skakali po vrtu, po stezicah in lovili solnčne žarke, ki so se ukradli med košatim listjem dreves ter nagajivo, kakor za slovo, poljubljali rdeče rože po gredah. Troje gospodičen se je tam igralo z žogo in so glasno vzklikale; zdajpzdaj se je začul srebrn, zvonek smeh, ki se mu je poznalo, da prihaja iz naivne, preproste duše. Stopil sem k oknu in gledal nanje. Vedel sem, da je med njimi tudi Angela, ki je bila zaljubljena v našega prijatelja Marija. Bilo je prijetno gledati, kako se gibljejo njih vitka mlada telesa v belih oblekah med zelenimi, polumračnimi drevesi. Angela je bila največja med njimi. Njene krasne črne kite so izražale v vsej njeni postavi nekaj posebnega. Zame je bila v njih izražena ona resnost, ki sem jo ljubil na gospodični Angeli, drugi pa so videli v njih ono vabljivo koketnost, ki so jo hoteli videti v vsaki ženski drugače. Vsak je našel na gospodični Angeli nekaj posebnega zase, a mene so vabili k oknu, kadar se je z drugimi igrala na vrtu, pred vsem njeni krasni lasje. Preprostost in mlada veselost, ki sta se izražali v vsem njenem gibanju, sta

vplivali na vse moške, ki so se ji bližali, z nenavadno silo; rekel bi, da so jo bolj ljubili, nego so si upali.

Naenkrat so gospodične obstale; videl sem, kako si je Angela v zadregi popravila lase.

Par trenutkov pozneje je potrkal nekdo na moja vrata. — „Mario!“ sem vzkliknil. Da, človek, ki je stal pred menoj, je bil moj mladi prijatelj. Vrnil se je bil z letovišča in sem ga komaj spoznal. Bil je shujšan in bled mnogo bolj nego pred tedni, ko se je bil odšel tja zdraviti. Stisnila sva si prijateljsko roke in si molče pogledala v oči. On je bil človek, ki ni mnogo govoril, in jaz nisem mogel povedati misli, ki mi je s težko slutnjo legla na srce takoj, ko sem ga zagledal pred seboj. Njegov obraz je kazal mladega moža v najlepših letih. Vsa njegova zunanost je bila skrita moška krasota, ki se je razvijala gledalcu tem bolj, čim bliže ji je prihajal. Mlad, svež talent mu je žarel iz jasnih oči, poteze na obrazu so kazale globokega misleca. Bilo je mnogo tajnega in nepojmljivega v tem izrazu na njegovem licu, kajti sijala je z njega zdaj sentimentalna ljubeznivost, izražena v melanholiji, ki je ž njo zmagoval tudi pri najbolj koketnih ženskah, zdaj sarkasten, strupen nasmeh, ki je odbijal od sebe tudi njegove najožje prijatelje.

Ljubili smo ga zelo in tudi on je ljubil nas, dasi ni izražal svoje ljubezni ne z besedami, ne z dejanjem. Zaigralo mu je v očeh, prek lic, okoli ustnic, in čutil je njegovo misel vsak, ki mu je bil blizu. Njegova brezobzirnost je bila znana med nami prav tako kakor njegova dobrohotnost. Bil je navdušen častilec antike in fantasten oboževalec renesanse. Veroval je v nadčloveka in prorokoval povratek in prenovljenje človeka v zmislu renesanse. Zato je ležal Shakespeare ob njegovi postelji in v gledališčih je iskal nove, velike moderne umetnosti, ki bo dvignila ljudstvo nazaj k velikemu človeku. Zato je snoval nove tragedije, a pisal jih ni. Veroval je v velike ljudske sile in hotel je v njih videti prenovljenega, novega človeka, novo človeštvo. Ustvaril si je o tem nov svet, novo življenje. V globokem hrepenenju se je rodila pesem, ki je napolnila svet okoli njega in je odmevala kakor glas življenja, budeča novo življenje iz starih razvalin.

Vse njegovo življenje je bilo kakor viharen boj dveh nasprotnih si sil, spojila sta se v njem dva skrajno nasprotna sveta: visok, idealen polet in uničujoča nizka skepsa. Kontrasti so se v njem strinjali in to ga je delalo zanimivega.

Tako je torej zopet stal po mesecih pred menoj. Pol veselosti, pol otožnosti je sijalo iz njegovih oči, dokler se ni vse izpremenilo v prezirljiv nasmeh. Hotel sem ga objeti iz nepoznane radosti, tako mi je bil drag v tem trenutku, toda trpki njegov nasmeh me je ustavil.

„Da si mi zdrav, Mario! Odkod prihajaš?“

„Vprašanje odveč, prijatelj! Veš, da odhaja Mario v svet in prihaja iz sveta. A zdi se mi, da si hotel reči nekaj drugega.“

„Da, nisem ti mogel prikriti svoje misli. Slab si mi vidiš.“

„Ti misliš, da sem bolan.“

„Ne. Morebiti je nate tako vplivalo letovišče: gorki zrak, izprehodi, večeri. Zmena zraka pogosto izpremeni človeka.“

„Mogoče. Veš, da se ne pečam s takimi vprašanji: Tiha žalost mu je zasijala iz otožnih oči.“

„In kaj je sicer novega?“

„Zelo mnogo in nič. Prinesel sem ti povest.“

„In nič drugega?“

Nasmehnil se je mirno: „Nič, saj to je vse. Brez pomena bi bilo nositi druge spomine z letovišč.“

Sedel je na kanape poleg balkona. Na vrtu so še vedno skakali otroci in gospodične so se igrale z žogo. Vedele so prav dobro, da je Mario pri balkonu, in zato so živahneje pospešile svojo igro. Ob balkonu je šepetal pozni poletni večer, veter se je igral po visokih vrhovih kostanjev, katerih sence so se izpreminjale v večernem svitu. Mili in prijazni so ljubljanski vrtovi ob takih večerih, polni sladkega šepetanja, ki odmeva od cvetočih gredic do vabljivih stezic v senci temnih kostanjev, kakor da pripoveduje bajke. Mario se ni ozrl niti na izpreminjajoče se vrhove kostanjev, niti na cvetoče gredice na vrtu, niti na gospodične. Vedel je dobro, da je tam Angela z družicami, in ni mu bilo neznan, da ga ljubi ta dobra gospodična, ki so drugi zastoj skušali pri njej doseči več nego prijazno besedo. In Angela je bila krasna gospodična, ljubezniva in duhovita. Toda zdi se mi, da je bil Mario človek, ki celo življenje ni občutil, kaj je to: srečna ljubezen. Bil je to Hanibal, ki je znal zmagati, a nikdar ni znal porabiti zmage. Toda to so bile stvari, o katerih on ni hotel govoriti z ljudmi, ki je bil o njih prepričan, da ne vedo, kaj je ljubezen. — Tako je bil zmožen, sam sanjati na zofi, ko se je Angela izprehajala po vrtu, in je govoril o nepredvidnih ljudeh, ki so se vanjo nesmrtno zaljubili. Ne morem reči, da ni sprejel njene ljubezni, bil je ponosen na to, da ga ljubi gospodična Angela,

spoštoval jo je zelo, ampak ljubiti je ni znal. Ona pa je videla v Mariju boga, mi drugi smo ji bili navadni smrtni ljudje. Nihče, ki ju je poznal, bi ne bil verjel, da Mario še ni sanjal v njenem naročju, a mi njegovi prijatelji smo vedeli, kajti Mario ni znal ljubiti. In Mario je bil vendar idealen sanjač in Angela je bila ena izmed onih lepih Ljubljank, ki po njih slovi naše mesto, in moram reči: ko bi mi bilo dano, izbrati si žensko samo zato, da bi jo ljubil, izbral bi si bil njo. Toliko ženske ljubeznivosti in toliko vabljuje nagajivosti! Toda to je ravno bilo, kar ju je ločilo: on si je ustvaril nov svet, ki je bil njej nepojmljiv, in ona je hotela ostati ženska one mode, ki jo je vpeljala v Ljubljani Prešernova Julija. Tako so zastonj cvetli ljubljanski vrtovi, zastonj so vabili večeri v samoto. Nista prišla; razšla so se njiju pota daleč od ljubljanskih vrto in brez presanjanih večerov.

Lahko je slišal, da je ostala Angela na vrtu, kajti nje družice so jo glasno klicale po imenu. On pa se je zagledal v modro večerno nebo na zapadu. Ljubil je zelo svojo navado: polegati po zofah in gledati kam daleč ven. A danes se mu je poznalo, da ga motijo dogodki, ki so se mu dogodili pred nedavnim časom. Spomnil sem se, da je začel govoriti o povesti. Pravzaprav je bilo odveč izpraševati po njej, kajti sijala mu je iz oči krasna in globoka, kakor se je bila prigodila. Toda ob časih, kadar je ležal na zofi, so bile lepe in velike njegove sanje in nad vse lepe so bile njegove povesti, ki nam jih je tako pripovedoval. Poletni večer se je mračil, vrt se je temnil, igra je utihnila. Stožilo se mi je. Sedel sem v star naslanjač, primaknil sem ga k odprtemu balkonu in zahotelo se mi je poslušati povest. On je ležal meni nasproti na zofi in medla svetloba je obzarjala njegov blede obraz. Globoko, kakor iz temine so sijale njegove jasne oči.

* * *

„Torej tujcev je letos mnogo tam?“ sem začel.

„Mnogo, največ z juga.“

„In družba?“

„Družba je zelo pisana: eni zdravijo tam izsesana telesa, drugi ubite duše. Sicer veš, da je meni ta družba samo predmet.“

„In kaj je s povestjo?“

„Povest je lahko dvojna, dragi moj . . . Povest je lahko o tem, ki pripoveduje, ali o onem, kar pripoveduje. In danes bi ti pripovedoval povest o sebi.“

„Pripoveduj, Mario!“

In začel je:

„Kakor veš, sem ljubil gore, visoke planine, gorska jezera, skalne bregove, ozke doline, alpske pokrajine. Spominjaš se morda dni, ko smo hodili v onem jasnem ozračju, po visokem svetu, po čistih višavah. Ampak nekega dne mi ni prijal niti ta svet niti njega poezija. Je to zemlja romantike, jaz pa sem našel nov višji cilj. Da, prišel je čas, da nisem ljubil onega dela domovine, ki ga ves svet pozna kot eden najlepših kotov naše zemlje. Moj svet je ostajal na jugu in se je oživiljal v južnem solncu.“

„Ti si južne matere sin.“

„Ne gre za to, dasi je morda hrepenenje prvo, kar vsesamo po materi, ampak pristudila se mi je romantika, ker je ubila klasično umetnost. No, danes ti o tem ne bom pripovedoval. Veš, kako sem odšel na letovišče, in zdaj pride povest. Prišel sem tja popolnoma brez cilja. Veš, da je bil moj cilj daleko in da sem na cesti iskal samo pozabljenja. Potreboval bi bil zdravja, ampak iskati zdravja, to veš, da nismo nikdar utegnili. Zdraviti telesa ni imel kdo in zdraviti srca nismo imeli kje. Šel sem torej v svet bolan in ti misliš, da se tak vračam. Verjemi, da so ljudje, ki svoj živ dan niso bili zdravi zato, ker so se zdravili. Zdravja torej nisem šel iskat — a ne govorimo o tem! Čemu ta melanholija? Pot je bila, pot pozabljenja brez cilja. Enkrat se je posvetilo v moje življenje in to je bilo takrat, ko sem najmanj iskal nebeških žarkov. Ako boš kdaj tako nepreviden, da boš pisal povesti, zapiši to v mojem imenu: Največ najde človek, kadar najmanj išče.“

Ne bom ti popisoval svojega prihoda. Letovišče je bilo živahno, dolge aleje, nove vile, lepi nasadi in gospode mnogo zdrave in bolne. Videl sem bolj zdrave bolnike, nego sem jaz. Ampak jaz sem hotel le mimogrede pogledati življenje, družbo, za druge stvari se nisem zanimal, posebno če so ležale v krajih ob cesti, ki je bila daleč od mojega cilja.

Obsedel sem zvečer na klopi ob cesti. Prišlo mi je šele tedaj na misel vprašanje, ali naj ostanem na letovišču ali naj grem dalje. Bil je že večer in gospoda je promenirala. Začutil sem v sebi zopet nekaj vagabundskega in sem bil zelo nezadovoljen. Tam spodaj je ležalo jezero obrobjeno s temnimi vrtovi. Spomnil sem se časa, ko sem bil prvič prišel sem. Takrat je bila cesta vagabundska in zadovoljnost je bila v srcu, a danes sem čutil pravico želeti več. In to je bila moja nezadovoljnost; ni prišla iz davno pozabljenih,

naglo prebujenih sanj, ampak porodila se je v razmerju človeka do sveta. Takrat je bila pesniška moja pot, naivna, sanjava, prav alpsko romantična. Vem, kako sem sedel zadnji večer na bregu, in ponavljali so se mi verzi mojih pesmi:

Zbogom, o jezero, rajska nebesa,
 tiho ležeča v podnožju gorá,
 ah, kak od tebe ob času slovesa
 težko poslavlja se duša mojá . . .

Ha, ha, neumnost! Tiste pesmi so nekje zgorele in danes bi jih porabil samo za to, da bi iz njih študiral svojega nekdanjega človeka. Torej spomnil sem se onih dni in si nisem mogel tajiti, da ima vsak čas svojo srečo. Moja nezadovoljnost je izginila v spoznanju, da nisem prišel sem ničesar iskat: ne starih sanj svojega mladega življenja, ne novih ciljev svoje sedanje dobe. Zadovoljil sem se torej s tem, kar je bilo: temnozeleno, v zapadu solnca bleščeče se jezero, vrtovi okoli njega, nove vile, nasadi in gore naokoli. Sveži vzduh je polnil nasade ob cesti in prijeten veter je pihljal sem od jezera. V daljavi so goreli vrhovi Alp v jasnih višavah.

Vse kakor nekdanj, sem mislil, ni to južni gaj, ampak je alpska pokrajina. Gotovo so tudi Rimljani ob vročini zapustili zidovje in iskali hladnih senčnih gričev . . .

Ozrl sem se nehote. Dve dami sta šli mimo mene. Dovoli, da ti ju ne opišem, to pa iz raznih vzrokov: ene bi ti ne mogel popisati, druga pa je za celo povest samo toliko pomembna, da je šla s prvo, in bi bilo torej brez pomena popisovati jo. Takoj se je videlo, da sta Italijanki. Tudi govorili sta italijansko. Prva je bila visoka, črna, vitka postava, druga nekoliko manjša blondinka. Ozrli sta se obe in sta hitro odšli dalje ter izginili med nasadi.

Sedaj dovoli, da ti ne pripovedujem niti o njej, niti o Petrarki, niti o Lavri, niti o Ticijanu, niti o beneških nočeh. Vse to delajo pisatelji, kadar hočejo opisati krasno ženo, tu pa se mi zdi, da tudi to nič ne pomaga, in zato ne govorim o tem. Končno bi se človek lahko spomnil Prešernovega soneta in oči „zmotam vdanih. . .“ Zapisano je nekje, da velike trenutke vidimo in razumemo prav šele takrat, kadar smo daleč od njih. Moram reči, da nisem čutil, da bi bila name naredila oni vtisk, ki si ga predstavljamo v trenutku, kadar kak Romeo prvič zagleda svojo Julijo. Bil sem vedno prepričan, da je tak trenutek odločilen za vse življenje. A tu se na videz ni zgodilo nič takega, in ko je izginila med množico, si nisem mislil drugega, nego da sem zopet enkrat videl lepo žensko.

Bila mi je to le epizoda ob poti, slika za naslov: večer na letovišču. Poleg vsega ni bil tu kraj mojih ciljev, torej sem gledal na vse kakor na lepo, brezčutno sliko pred seboj.

A bolj ko se je zgrinjal večer nad jezerom, bolj me je vabila želja, ostati na letovišču in prespati na njem nekoliko zdravih dni. Ostal sem torej. Vila, ki sem v nji stanoval, je ležala med zelenimi vrtovi, od katerih je cesta peljala naravnost k jezeru. Lepa in ponosna je kraljevala v svojem kraljestvu. Bil je večer in gostje so napolnili vrt, od nekod iz vile so se glasili glasovi klavirja. Ležal sem na klopi in sem premišljal večerno „nálado“, kakor hočete to imenovati umetniki. Dovolj, da ti tudi tega ne opisujem, ker to se da prav tako samo čutiti, kakor se da lepo ženo samo ljubiti, vse drugo je samo odmev, ki kaže človeško nezmožnost. Ne pravim, da ni potreba umetnikov, bilo bi življenje prazno brez umetnosti prav tako, kakor je umetnost prazna brez življenja. Ampak največji umetnik je ta, ki zna uživati, kar mu nudita priroda in življenje. — Prijatelj, veš, da so bogovi udarili človeka s slepoto samo zato, da ni mogel postati njim enak. In tako niso ljudje nikdar znali prav uživati niti prirode niti življenja in zato so padli tako nizko. Kadar bodo to spoznali in razumeli, tedaj postanejo sami bogovi v svojem kraljestvu. — Tudi nálade večera, ki je zdaj okoli naju, ne moreš ne opisati, ne naslikati. Kako smo srečni, da jo moremo uživati! Ko bi bil pesnik, bi opeval ljubljanske vrtove in njih večere, toda, prijatelj, kje dobiš besedi in barv, da predstaviš: vrt, drevesa, mrak in Angelo, ki se igra med tovarišicami z žogo in nje misli se igrajo morda na zofi ob balkonu . . . Torej pripovedovati sem ti hotel o onem večeru in sem povedal vse, kar vem o njem. Naenkrat je lahko zaškripalo po pesku, dve damski postavi sta se bližali: spoznal sem ju takoj, bila je zopet ona s sestro.“

(Konec prihodnjič.)

Pozdrav iz daljave.

Sladka pesem
plove čez poljé,
skozi stvarstvo božje
toplo hrepenenje gre.

Sladka misel
v srcu mi drhti:
Draga, al pošiljaš
hrepeneč pozdrav mi ti?

Ksaver Meško.

Književne novosti

Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev. Napisal A. Aškerc. — In zopet je šel v svet, da nabere novih zakladov, novih dragotin, da nam jih prinese in nas obogati z njimi. Tako nas je navadil na svoje darove s pota, s hoje, da bodemo res nečesa težko pogrešali, ako bodemo vedeli, da je odšel, a se je vrnil praznih rok. Hodil je tja na sinje morje, potem pa je prišel in stopil pred nas z novimi baladami in romancami, ki so bile pokopane na dnu morja. Nismo vedeli, da imamo toliko te krasote. Priti je moral Aškerc, ta ne mirujoči pesniški duh, ki vedno išče novega življenja, novega sveta, in sicer najraje tam, koder se razprostira narodno sorodstvo. Malokateri pesnik slovenski je zrl tako daleč po svetu. Odprl je svojemu obzorju malone ves prosvetljeni svet, gotovo pa ves slovanski svet, zato pa je Aškerc pesnik širokega in visokega obzorja. Zrl pa je vse s svojimi očmi in zato so njegovi umotvori jasni in vedri in živi.

Kar so nam planine, gozdovi, polje in vse, kar živi na zemlji, to je Primorcu široko, nedogledno sinje morje. Gotovo je res, na drugačnih „tleh“ živi Primorec, slovenski ribič. Neizmerna morska površina mu je svet, dom. Drugače se tu živi, drugače na ravnini. Toda Primorec je odvisen od morja, od prirode; živi v drugačnem svetu, ali njegovo srce je enako našemu srcu. Morje mu je živ svet, morje ima srce in čuti kakor človek. Slovenski ribič ve, da vladajo v morju duhovi, zlobni in dobri. Od roda do roda se to pripoveduje. In vendar je ribiču morje ljubo domovje. Boji se ga, a ga vendar ljubi.

V ta primorski in morski svet je zrl pesnik. Živel je med slovenskimi ribiči, ki so mu pravili, kako se živi na morju, kako trd je ribiški kruh, koliko gorja čaka človeka na morju, kako so mu sovražni morski duhovi in da je sploh začetek in konec ribiškega življenja na morju. Odkrili so mu vse srčne tajnosti, ljubezenske razmere in rodbinsko življenje. Vse to pa v mičnih priprostih pravljicah. Ako bi nam pesnik vse to, kar je čul, le preprosto zapisal in nam tako ohranil te narodne zaklade, ki jih čuva rod za rod in ki bo njih rodbinska vez, morali bi mu biti hvaležni. Toda on je storil več. Izročil nam je te zaklade v večnotrajnem umotvoru svojem. Dragocenim zakladom je vdahnil svojo dušo in je s tem napravil vez, ki nas najtrdneje veže z našo sinjo Adrijo in s tamošnjim slovenskim narodom.

V plastičnih oblikah nam predočuje pesnik ljudi, a njih notranje življenje nam riše toli jasno in krepko, kakor da se je vse to vršilo že v pesnikovi duši. Več nego slovenski pedagog nam koristi Aškerc s svojimi pesnitvami, v katerih se slavita zvestoba in prijateljstvo v slovenskem domu, vrlini, ki sta steber ne samo rodbinske sreče, nego tudi narodove bodočnosti. Pesnik nam vceplja nazore, ki morajo biti podlaga zdravemu razvoju družine, in ravno zato bodo te balade in romance mnogo vplivale na primorske Slovence. To je knjiga, ki ti govori iz duše, to je knjiga, ki je verna slika našega poštenega slovenskega ribiča, to je knjiga, ki naj bi prodrla do zadnje slovenske kože.

Aškerc je pesnik, ki ima srce in besedo za svoje nazore. V vseh svojih pesnitvah živi za svoje ideale. Najmanjši izmed teh idealov pa gotovo ni domovinska ljubezen. Četudi ne bi imel v mislih epizode s Čožoti, vendar treba priznati, da

se bode ljubezen do morja, do slovenskega morja še bolj utrdila v teh resnogledih možeh, ki so stražarji slovenskega morja, naše narodne posesti.

Pesnik nam je podaril bisere. Sezajmo po njih, naši so! Kdor jih je videl, ne bode se več ločil od njih.

Aškrčeve pesnitve ne potrebujejo priporočila. Nobeden zaveden Slovenec ne bi smel biti brez njih. Slatnarjeve izdaje so sploh lepe in okusne. Ako želimo, da književni proizvodi res dosežejo svoj namen, to je, da jih bode čital narod, potem skrbimo za narodne izdaje slovenskih pesniških del. Pridružujem se poročevalcu v „Edinosti“, naj bi „Družba sv. Mohorja“ skrbela za take izdaje, ker le ona bi najlaže popularizovala vse slovenske pesnike. Naši pesniki to zaslužijo, družba nam je to dolžna storiti, da slovenska knjiga res postane last kolikor mogoče širših slojev. Slovenski pesniki in pisatelji ne pišejo samo za nekatere kroge, nego za ves narod. Dozdaj je žal tako, da ravno najširši sloji nimajo prilike, uživati najboljše sadove slovenske književnosti.

Anton Trstenjak.

Ivan Macher: Prirodopis živalstva. (Konec.) Po vsej zasnovi, učni metodi in znanstveni vsebini pomeni nova knjiga velik, davno že potreben napredek napram stari, za svoj čas sicer izvrstni Erjavčevi knjigi. Ne tako po svoji opremi! Toda te krivde nam najbrže ni pripisovati pisatelju, marveč založniku; pisatelj je svojo dobro voljo pokazal s tem, da je izbral mnogo slik iz prekrasne Schmeilove knjige, toda radi obrabljenih klišejev so podane premračno in premalo življenja je v njih. Sliki 169. bi bilo dostaviti, da je izredno povečana.

Knjiga je torej sestavljena na popolnoma moderni podlagi, to je na biološki metodi, in sicer na oni razvojni stopnji, ki smo jo dosegli do danes v njej.

Ne smemo pa si prikrivati, da ima biološka metoda tudi svoje slabe strani v znanstvenem in pedagoškem oziru, ki jih bo moral vpoštevati bodoči razvoj te metode. S tem, da smo iz motrenja prirode z znanstvenega stališča ustvarili posebno fiksno učno metodo, smo si začrtali gotovo, determinirano pot pri opazovanju in razlaganju organizmov, po kateri hodi metodik tudi tedaj, kadar ta pot znanstveno ni več opravičljiva. Metodik uporablja to svojo kavzalno metodo tudi pri razlaganju lastnosti, o katerih nastanku in vzrokih znanost še nima nikakega ali še ne definitivnega odgovora; on kategorično zastavi svoj „zato, ker“ ali „zato, da“ tudi tam, kjer si o pravi kavzalni zvezi še nismo na jasnem. Razlaga potovanja slanikov k obalam za časa drstenja, utemeljevanje zimskega spanja mravelj, to so n. pr. nekatere biološko-metodiške pretiranosti, o katerih bi tudi marsikatera „varstvena barva“ vedela govoriti. Evo še en primer iz Schmeilove botanike! Zvonček ima po njegovi razlagi navzdol obrnjen cvet zato, da (sic!) se ne omoči cvetni prah v prašnikih, in vendar ve vsak deček, da raste tik zvončka spomladi rumena trobentica, ki moli svojo odprto cevko navpič v sinji zrak. O kavzalnih vezeh med organom in funkcijo si še v premnogh primerih nismo na jasnem in ravno sedaj se bije odločilni boj o veljavnosti mehanistiške ali vitalistiške kavzalnosti sploh. ¹⁾

¹⁾ Primerjaj n. pr. F. Strecker: Das Kausalitätsprinzip der Biologie. Leipzig 1907. Adolf Wagner: Der neue Kurs in der Biologie, Stuttgart 1907. R. H. Francè: Das Kausalitätsprinzip der Biologie, Zeitschrift für den Ausbau d. Entwick.-gedank. 1907. Heft 8. O. Kohnstamm: Biologische Weltanschauung I. c. Heft 3. Max Verworn: Prinzipienfragen der Naturwissenschaft, Jena 1905 i. t. d.

glavna snov, v zadnjih štirih tercinah pa konec, ki se v njem ponavlja ista misel dvakrat. Očitno je le to, da se da pesem razdeliti v dve enaki polovici; je li Prešeren to nalašč tako napravil, ne vemo. Tem bolj so vsi nadaljnji sklepi nepodna kombinacija. — Še bolj prisiljen je „arhitektonski obraz“ pesmi „Janezu Hradeckemu“, ki jo je pisatelj vso razkosal z odmori, prehodi itd., ki jih sploh ni. Tistih 26 trcin bi se dalo po vsebini razdeliti kvečjemu v te skupine: 3 + 7 + 6 + 7 + 3; niti o teh bi jaz ne trdil, da jih je Prešeren nalašč tako razvrstil. Žigon pa je hotel najti svojo arhitektoniko, ker jo je v „Uvodu“ Krsta pri Savici, ki ima slučajno tudi 26 tercijn, takisto hotel najti uveljavljeno. V „Uvodu“ pa je postopal še bolj nasilno; kajti tu pri najboljši volji ni mogoče najti drugih skupin nego te-le: 4 + 5 + 9 + 6 + 2, torej brez vsake simetrije. Res trdi Žigon na str. 107., da mu je „vsebinska vkupnost“ kazala pot; a tega mu nihče ne verjame, kdor sam preštudira „Uvod“; ampak gosp. Žigon je hotel dokazati, da imajo vse omenjene tri pesmi čisto enako arhitektoniko (dasi ima pesem v spomin Čopu 2 tercini manj!); zato si je poiskal tako formulo, ki bi bila kolikor toliko veljavna za vse tri. Škoda za ves tak posel, ki bi bil brez koristi tudi tedaj, ko bi se bil posrečil. Pa se ni posrečil!

Zelo zanimivo je, kako umeva naš pisatelj „Krst pri Savici“. Najprej me je razveselilo, da se Žigon pridružuje moji trditvi v Zvonu 1905, da je Prešeren v znanem pismu le s sarkazmom trdil, da si hoče pridobiti naklonjenost duhovščine: zdaj, ko sva dva prišla vsak svojim potom do tega rezultata, se skoraj sme reči, da tista trditev, ki jo je položil naš „Zvon“ pred Prešernov spomenik, res stoji. — Ne morem pa se pridružiti Žigonovi obči razlagi „Krsta“, češ, da je vse v njem le simbol: boj s pogani je boj Pavškove klike s Prešernovo stranko, Ajdovski gradec je Prešernova trdnjava itd. Ko bi si pesem tako razlagali, slekli bi ji vso poezijo; a tega ne moremo: Prešeren govori o konkretnem gorenjskem rajju, nam riše z vso plastiko resničen boj, resnično ljubezen, pravo deklico i. t. d. Alegorija bi bila mnogo bolj umska, za ves svet manj srčna in ves notranji razvoj, tja do krščenja, bi bil absolutno neumljiv. Paralelnosti išče Žigon tudi v imenih, češ, paralelno po isto število zlogov in po iste vokale imajo imena: Avrelj = Kastelic, Droh = Čop, Čertomir = Prešerin. — No, Prešernu bi naposled kaj takega vobče res mogli prisojati; a v tem slučaju je to skrajno neverjetno; o notranjih razlogih sploh ne govorim, ali pomislimo: imeni Avrelj in Droh je dobil Prešeren v prav tej obliki v Valvasorju, ju torej ni mogel prikrajati za svoje namene; Čertomira pa si je v celoti izmislil in bi ga bil zato, če je hotel z njim označiti svoje ime, res mogel tako prekrstiti, da bi dobil iste vokale. Tega pa ni storil: saj Čertomir vendar nima (tu je Žigon trdil preveč!) istih vokalov kakor Prešerin! In vendar že od nekdanj ve vsak bralec, da v Čertomiru res igra Prešeren svojo lastno vlogo; paralelnega imena mu pa ni dal! Dal pa bi ga naj bil Avreliju in Drohu, ki ju omenja samo mimogrede v strogo historičnih prvih verzih? Ta supozicija je nemogoča! Vrhutega bi morali dobiti še drugih simbolov, če bi jih že tu nekaj imeli. Bogomila bi ne bila Bogomila in Blejsko jezero bi tudi kdove kaj drugega pomenilo; kaj bi bil Triglav, če je Ajdovski gradec „ajdovska“ družba Prešernova, kaj bi bil Bohinj i. t. d.? Zato moramo mirno konstatovati: do popolnega umevanja Krsta še nismo prišli in morda ne bomo prišli nikoli; da pa gorenja razlaga Žigonova na noben način ne more obstati, to je čisto sigurno. Potemtakem ni odveč, če nastopamo s svojimi razlagami preudarno in skromno, a ne kakor Žigon (str. 120.), ki pravi: „Toliko o Krstu za danes, ker sem sit dosedanjih

glavna snov, v zadnjih štirih tercinah pa konec, ki se v njem ponavlja ista misel dvakrat. Očitno je le to, da se da pesem razdeliti v dve enaki polovici; je li Prešeren to nalašč tako napravil, ne vemo. Tem bolj so vsi nadaljnji sklepi neplodna kombinacija. — Še bolj prisiljen je „arhitektonski obraz“ pesmi „Janezu Hradeckemu“, ki jo je pisatelj vso razkosal z odmori, prehodi itd., ki jih sploh ni. Tistih 26 trcin bi se dalo po vsebini razdeliti kvečjemu v te skupine: $3 + 7 + 6 + 7 + 3$; niti o teh bi jaz ne trdil, da jih je Prešeren nalašč tako razvrstil. Žigon pa je hotel najti svojo arhitektoniko, ker jo je v „Uvodu“ Krsta pri Savici, ki ima slučajno tudi 26 tercina, takisto hotel najti uveljavljeno. V „Uvodu“ pa je postal še bolj nasilno; kajti tu pri najboljši volji ni mogoče najti drugih skupin nego te-le: $4 + 5 + 9 + 6 + 2$, torej brez vsake simetrije. Res trdi Žigon na str. 107., da mu je „vsebinska vkupnost“ kazala pot; a tega mu nihče ne verjame, kdor sam preštudira „Uvod“; ampak gosp. Žigon je hotel dokazati, da imajo vse omenjene tri pesmi čisto enako arhitektoniko (dasi ima pesem v spomin Čopu 2 tercini manj!); zato si je poiskal tako formulo, ki bi bila kolikor toliko veljavna za vse tri. Škoda za ves tak posel, ki bi bil brez koristi tudi tedaj, ko bi se bil posrečil. Pa se ni posrečil!

Zelo zanimivo je, kako umeva naš pisatelj „Krst pri Savici“. Najprej me je razveselilo, da se Žigon pridružuje moji trditvi v Zvonu 1905, da je Prešeren v znanem pismu le s sarkazmom trdil, da si hoče pridobiti naklonjenost duhovščine: zdaj, ko sva dva prišla vsak svojim potom do tega rezultata, se skoraj sme reči, da tista trditev, ki jo je položil naš „Zvon“ pred Prešernov spomenik, res stoji. — Ne morem pa se pridružiti Žigonovi obči razlagi „Krsta“, češ, da je vse v njem le simbol: boj s pogani je boj Pavškove klike s Prešernovo stranko, Ajdovski gradec je Prešernova trdnjava itd. Ko bi si pesem tako razlagali, slekli bi ji vso poezijo; a tega ne moremo: Prešeren govori o konkretnem gorenjskem raju, nam riše z vso plastiko resničen boj, resnično ljubezen, pravo deklco i. t. d. Alegorija bi bila mnogo bolj umska, za ves svet manj srčna in ves notranji razvoj, tja do krščanja, bi bil absolutno neumljiv. Paralelnosti išče Žigon tudi v imenih, češ, paralelno po isto število zlogov in po iste vokale imajo imena: Avrelj = Kastelic, Droh = Čop, Čertomir = Prešerin. — No, Prešernu bi naposled kaj takega vobče res mogli prisojati; a v tem slučaju je to skrajno neverjetno; o notranjih razlogih sploh ne govorim, ali pomislimo: imeni Avrelj in Droh je dobil Prešeren v prav tej obliki v Valvasorju, ju torej ni mogel prikrajati za svoje namene; Čertomira pa si je v celoti izmislil in bi ga bil zato, če je hotel z njim označiti svoje ime, res mogel tako prekrstiti, da bi dobil iste vokale. Tega pa ni storil: saj Čertomir vendar nima (tu je Žigon trdil preveč!) istih vokalov kakor Prešerin! In vendar že od nekdaj ve vsak bralec, da v Čertomiru res igra Prešeren svojo lastno vlogo; paralelnega imena mu pa ni dal! Dal pa bi ga naj bil Avreliju in Drohu, ki ju omenja samo mimogrede v strogo historičnih prvih verzih? Ta supozicija je nemogoča! Vrhutega bi morali dobiti še drugih simbolov, če bi jih že tu nekaj imeli. Bogomila bi ne bila Bogomila in Blejsko jezero bi tudi kdove kaj drugega pomenilo; kaj bi bil Triglav, če je Ajdovski gradec „ajdovska“ družba Prešernova, kaj bi bil Bohinj i. t. d.? Zato moramo mirno konstatovati: do popolnega umevanja Krsta še nismo prišli in morda ne bomo prišli nikoli; da pa gorenja razlaga Žigonovala na noben način ne more obstati, to je čisto sigurno. Potemtakem ni odveč, če nastopamo s svojimi razlagami preudarno in skromno, a ne kakor Žigon (str. 120.), ki pravi: „Toliko o Krstu za danes, ker sem sit dosedanjih

čenč o njem*... Oblastna beseda se je maščevala na lastnem očetu! — Res škoda, da mnogo lepih podrobnosti izgine v neporabni navlaki.

Dosta v ek. Med tem je izšel Zbornik za leto 1907. V njem nadaljuje gospod pisatelj svoja raziskavanja, in sicer glede „gazel“. Žal, da se še tudi zdaj ni povsem okanil neprikladnega preklanja po sodelavcih. Inače pa radi priznavamo g. pisatelju zasluge za njegovo izredno trudoljubivost in uglobitev v snov; zagotavljen mu je posredni uspeh njegovega minucioznega dela

Dr. Jos. Tomišek.

Izbor iz dr. Štrekljevih jezikoslovnih razprav. — Še nedavno so veljali Slovenci za narod jezikoslovcev, zlasti slavistov, in naši listi so imeli jezikoslovnim razpravam širom odprte predale. Zdaj je naše jezikoslovje postavljeno v skromen kotiček, celo starosta med jezikoslovci, učeni o. Stanislav Škrabec, je krenil v svojem „Cvetju“ na druga polja. Neomajan in vedno delaven pa zavzema dr. K. Štrekelj svojo stolico. Njegovo torišče je razlaga besed in na tem polju ne vem, kdo bi mogel ž njim tekmovati. Njegove tozadevne razprave se včasih kar vrsté; ugodno za nas Slovence je, da se tičejo izvečine naše slovenske jezikovne posesti, ki je, ne da bi se mi tega zavedali, zelo zanimiva zato, ker je vrinjena med več tujih jezikovnih življev. Dr. Štrekelj nam odpira okenca v jezikovni panorami; škoda pa je, da rezultati njegovih študij niso širšemu občinstvu pristopni, in zato bi bilo umestno, da bi jih kdo, najbolje avtor sam, zbral in izdal v priročni obliki. — Mi opozarjamo le na to in ono.

Leta 1905. je izdal v „Archivu“ pod naslovom „Slavische Wortdeutungen“ svojo razlago 16 skupin besed; med njimi so tudi te-le slovenske besede: ošaben (= tisti, ki zavrača kako jed; od staroslov. ošajati = zdržati se), kurec (kurica), loza, tvesti = tvezen (iz [o]t-vesti, kakor n. pr. drešiti iz [o]drešiti), žleb, klanec.

L. 1906. je izšla v „Archivu“ Štrekljeva zelo obširna razprava „Vermischte Beiträge zum slavischen etymologischen Wörterbuch“. Tu je nagradenega zelo mnogo ne le etimološkega, ampak tudi folklorskega in kulturno-zgodovinskega gradiva; saj mora etimolog pri razlagi besed posegati tudi vedno v življenje. Govori se v tem spisu n. pr. o tehle besedah: bedak (je slovanska tvorba od „beda“, ni po italijanskem: „bedano“), burka (od lat. burrula), burkati (od „burja“), ospice, osepnice (od „sipati“, ker se koža lušči), soha, struna (pravzaprav = konjska žima), trag (= sled, prim. hrv. „natrag“) je soroden latinskemu „tergum“ = hrbet in natrag odgovarja nemškemu zu-rück in angleškemu back = nazaj, umor = utrujenost in umor = usmrčenje sta prvotno isti besedi, kolajna je iz furlanskega: golaine, lovor ni neposredno iz lat. laurus (ampak iz milansko italijanskega lavor), lorbek ni iz nemškega Lorbeer, ampak iz ital. orbacca (= lauri bacca), pinja je iz furl. pigne, urbas je nemški Fürbaß Fürfuß — Vorfuß. — Pri razlagi besede (str. 510.) cander in candra (= cunjá, vlačuga) dokazuje Štrekelj čisto prav, da se nahajajo podobne besede v bližnjih nemških narečjih; iz lastnega morem pripomniti še tole: na Koroškem v gornji Labodski dolini (onostran Wolfsberga) se rabi beseda „čodrat“ („tschodrat“) v pomenu kuštrav; zapisal sem si ondi tole popevko: „Die čodraten Dirndlan g'hören alle glei mein; und jetzt wollen halt alle glei čodrat sein.“ — Štajerska oblika „drujga“ je na str. 518. vsekakor prav razložena po haplogogiji iz „drugega“; narečje v Bočni pozna obliko dru'ga“. Jako dobro je (str. 510.) razloženo koroško „štekanje“ iz okrajšanega vidiš (viš, vš, š) in kazalnega zaimka.

„Časopis za zgodovino in narodopisje“ je prinesel l. 1906. dr. Strekljevo „Razlago nekaterih krajevnih imen po slovenskem Štajerju“. Tu so med drugim pojasnjena tale imena: Arlica je pravzaprav Orlica; zaradi širokega pohorskega o je nastala oblika Arlica prav tako kakor Velika Kapa namesto pravilne Velike Kope. Braslovče so po Štrekljevem mnenju nastale najbrž iz slovenskega osebnega imena Braslav, od tega Braslovec, nadalje nomin. pl. Braslovčane i. t. d. (str. 45.). Zajčki klošter nima nič opraviti niti z zajci, niti z nemškim Seits-em (t. j. Seifriedom), ampak „beseda je popolnoma slovenska“ (str. 64.), t. j. slovenske Žiče, ki se strinjajo s srbskim imenom Žiča, takisto slavnim samostanom; Žiča pa je Žitča vas, t. j. Žitkova vas, torej posestvo moža, zvanega Žitek ali Žitko. — Želeti je, da bi učeni gospod i nadalje tako uspešno razlagal naša krajevna imena.

Dr. Jos. Tominšek.

Nazor Vladimir: Krvavi dani. Historijski roman iz istarske prošlosti. (Zagreb, 1908. Nakladom hrvatske knjižare L. Klein, 271 strani, cena 1 K 50 h.). — Cesar in Benečani so se pogodili v Madridu l. 1615: „Uzpostaviti stare mejaše! Razorožiti in razgnati po svetu Uskoke senjske! Prognati jih iz vseh kul (trdnjav) in sežgati jim vse ladje! In ukoriti besnega uskoka Ivana Sinkovića!“ Za težko rano umirajoč, pa vpraša Sinković: „Je li vse to mogoče? A naš znoj? A naše solze in krv naša? Za koga smo jo lili? Kdo je potolkel neprijatelja pri Žavlju? Kdo ga je odbil od Tinjana, Pična in Pazina? Kdo je krv lil na Krasu in okoli Gradiške? Ne trebajo nas več in sedaj nas hočejo tirati ko zverjad!“ Torej snov iz jugoslovanske tragedije o žrtvi in požrtvovalnosti! Baš tako, kakor je bil plačan Jelačić in kakor je minister Gregor hotel poplačati Krpana! Avstrijsko Istrro so imeli v oblasti nemški in italijanski plemiči; s svojih gradov in Vranji, Pazu, Kozljaku i. t. d. so kruto mučili kmete in zatrli v njih vso veselo voljo za delo. L. 1596. se je vrnil iz Senja, kjer se je z Uskoki bojeval zoper Benečane, na grad svoje matere v Lupoglav v Istri mladi Ivan Sinković. Želel je vlastelinstvo istrsko združiti za boj zoper Benečane, a skoro se je uveril, da je zaman ta poskus radi popolne moralne anarhije te tuje gospode; sam je zdajci začel misliti, da bi postal „kralj malega kraljestva“ od Krasa doli do morja, a v tej težnji je zadel ob mogočno obitelj grofov Barbov; v njegovo borbo z Barbi je posezala grofica Klelija, jaka ženska, ki ni hotela samo roditi otrok, ampak s svojo strastjo v možeh buditi tudi polet in zanos. Za ozadje služijo v tej sliki boji Hrvatov in Slovencev s Turki (Sisek 1593), zadnji svet protestantizma in italijanska renesansa. Da bi nam le glavni junak Sinković nastopal malo bolj! Težko nam je v njem videti poosebljenost uskoške sile; pisatelj hoče, naj bi bil Sinković junak, a Sinković ga — rekel bi — ne sluša. Le na vnanje družji Sinković vse dogodke romana. Modern element ima v sebi, ko se zavzema za seljaka, hoteč ga rešiti suženjske pokornosti napram vlastelinom — kmetje pa so počeli majati z glavami, so ga nepoverljivo gledali, ker so se bali nove prevare, ter končno izjavili, naj ostane vse pri starem. Sinković je mislil o vzrokih tega robskega mišljenja kmeškega ljudstva: „Narod bo propadel in podivjal, nevstven svoje moči in svojih pravic. Postal bo mlitav in strašljivec; moral bo varati, vse kriti, vsakomur se prilizovati, nikomur zaupati. Prisiljen je ta jadni narod, da postane kukavica, da uduši prirojeni mu ponos, samo da popolnoma ne propade. Drugače je v hrvatském Primorju in Dalmaciji. I tam kmet obdeluje zemljo in vzdržava vlastelina, ali Turčin navaljuje in gospodar vodi moštvo v boj; budi se čut za junštvo, za skupno obrambo, za sveto vero in zlato svobodo: ponos klije in kipi v vsakem srcu; kipi narodni in osebni ponos, ki ga budi zgled, ki ga zažigajo priče in guslarjeve

pesmi. A kako je vse tužno in jadno, pobito in izmučeno v rodni nam Istri! Razen Sinkoviča so z narodom župnik boljunski in menihi pavlinci čepiški. Kdor išče resnice in pravice, tistemu je neprijetno, če pisatelji v svojem narodu vidijo same angele, v tujem narodu samo zlobo. Nazor se je izognil takemu očitku; zakaj tudi med tujimi vlastelini prikazuje enega poštenjaka, kristjana, starega grofa Frana Barba, luteranskega samotarja na belajškem gradu. — Zgodovina Istre je tesno zvezana z zgodovino Kranjske, a nam je prav neznana. Nazor, rodom Dalmatinec, profesor v Kopru, nam razsvetljuje to tmino. Naslov „Krvavi dani“ (prim. istega pisatelja „Krvavo košuljo!) pač ni primerno izbran.

Dr. Fr. Ilesič.

Upodabljaljoča umetnost

Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik. (Dalje in konec.) Za moderno smer je zlasti treba natančno proučevati naravo, vendar je podajati kompozicije le v velikih potezah, ne prenadrobno, da se ne pogubi pravi vtisk, tehnika pa se lahko uporablja bolj svobodna, individualna.

Glavni pogoj za to svobodno umevanje in izražanje narave pa je temeljita izobrazba (sigurnost v risanju, skladnost) in bistro, razborito opazovanje.

Umotvori, ki so izdelani na podlagi teh umetniških momentov, si pribore popolno veljavo v prikladnih razstaviščih.

Kar se tiče razstavnih prostorov, je neogibno potreba, da se v njih lahko uravnava svetloba, kakor je primerno in v prilog razstavljenim predmetom. Prostori pa tudi ne smejo biti preobloženi, da predmeti ne vplivajo neugodno drug na drugega.

Vse to je uvaževati, da se popolnoma uveljavi umotvor in napravi vtisk, ki si ga želi umetnik.

Zato je docela opustiti v tem listu že grajano razvado, razstavljati v izložnih oknih, v katerih ni mogoče urediti ugodne razsvetljave in postaviti predmetov v primerne razdalje.

Največjega pomena je pa kritika.

Dandanes se razstavlja vse v razložbah. In kritike? Kritike so ponajveč brez pravega jedra, brez vsake umetniške podlage — sama hvala. Ni torej čuda, da se izpozabi ta in oni, pa smatra vse, kar napravi, za nedosežno umetniško in razstavlja samozavestno brez meje. Tako hvalisanje je pogubno razstavljalcu in občinstvu. Kritike naloga je marveč, opozarjati na nedostatke, na napake. Žalibog so nekateri umetniki in tudi občinstvo krivega mnenja, da hoče kritika tega in onega umetnika uničiti. Kritika z umetniškega stališča je v javnosti le opomin, popravek napak, ki jih umetnik, izvršujoč delo, niti zapazil ni, ker je bil tedaj preveč zatopljen v svoje snovanje.

Za stvarno kritiko bodi vsak previden in nedomišljav umetnik le hvaležen! Listi, ki priobčujejo take kritike, širijo okus med ljudstvo in pospešujejo pravi razvoj umetnosti. Vsa čast torej takim publikacijam; želeti bi le bilo, da bi se umetniška kritika še bolj gojila.

Ako bi pa kritika kakorkoli delala krivico umetniku, naj se le oglasi, a stvarno in v tistem listu, ki je priobčil neugodno kritiko, in kolikor mogoče kmalu, da ne premine zveza. Seveda mora biti odgovor zgolj stvaren in prav nič oseben; kritikova oseba je vendar brez pomena za stvar samo in mora biti brez pomena.

Skrajnji čas je že, da bi se slovenski umetniki zbližali in združili ter skupno nastopali v javnosti. Nam se vidi, da za slovensko umetnost ni kaj koristen separatizem. Ako se združimo in začnemo složno delati, nas bode javnost boljje vpoštevala in nam prej ali slej naklonila primerno javno zavetišče, toliko potrební umetniški dom.

Al. Repič.

Slovensko gledišče. A. Drama. Tridejanska drama „Zlato runo“, ki se je dne 11. februarja prvič uprizorila na našem odru, je odlično delo znanega poljskega „satanista“ St. Przybyszewskega, in sicer odlično ne samo v relativnem, temveč tudi v absolutnem zmyslu. Novejša dramatična literatura nima mnogo del, ki bi se mogla staviti „Zlatemu runo“ ob stran, kaj še, da bi ga presegala. Res je v tej drami mnogo narejenega in umetno skombiniranega, a narejeno in skombinirano je duhovito in tajiti se ne da, da zna pisatelj čitati v človeški duši in v človeškem srcu. Morda v resnici ni ljudi, ki bi v enakem položaju ravnali tako, kakor ravnajo Przybyszewskega junaki, a vendar moramo priznati, da je vse, kar se vrši pred našimi očmi, človeško in naravno.

Igra ima navzlic temu, da se kopiči v njej prešestvo nad prešestvom, moralno jedro. Naslov „Zlato runo“ pa se nam vidi precej umetničav in prisiljen. Deset prikladnejših naslovov bi si bil pisatelj lahko izbral.

Uprizoritev je bila jako lepa. Odlikovala se je v prvi vrsti gospa Borštnikova v vlogi Irene, a prav dobri so bili tudi gospodje Dragutinović (Ruszczyk), Nučić (Przedawski), Toplak (Rembowski) in Danilo (Lacki).

Dne 15. februarja se je igrala prvič na našem odru in ponovila potem dne 17. februarja Adolf Schwyerjeva tragedija „Red iz npravnosti“ (Die Sittennotte). V igri je mnogo resničnega življenja, a tudi mnogo sentimentalne pretiranosti. Ni treba, da bi se stvar tako končala, kakor se konča, in če se je v življenju morda res dogodilo kje kaj takega, potem smemo trditi z mirnim srcem, da glavni junak drame ni bil povsem normalen človek. Zaradi tega seveda ne zasluži nič manj našega sočutja. Igra ima dober namen, a bati se je, da ga bo dosegala samo na eno stran, dočim bi utegnila na drugo stran celo škodovati. Odrekatí igri umetniško vrednost radi tega, ker je tedencijozna, bi bilo krivično. Značají v nji so izbornorisaní in že to je mnogo. A pisatelj posega tudi v srce! Igra pretresa in ima nemalo sugestivno moč! Vsekakor se ne da primerjati z njo detektivska komedija „Sherlock Holmes“, ki sta jo spisala K. Green in C. Doyle in ki se je uprizorila na našem odru kot noviteta dne 1. februarja zvečer in se ponovila dne 9. februarja popoldne. Saj stvar baš ni dolgočasna in celo precej duhovitosti vidimo v njej, a

ta duhovitost se razodeva v stvareh, ki nam niso pri srcu. Da ta igra našega občinstva ni kdovekaj zanimala, je prej dobro nego slabo znamenje. Obžalujemo pa, da se je naše občinstvo tako malo zanimalo za Molièrjevo tridejansko komedijo „Namišljeni bolnik“ (Le malade imaginaire). Že zgolj Molièrjevo ime bi bilo moralo imeti nekoliko večjo privlačno silo. Res se tej komediji tuintam pozna njena častitljiva starost, res ne odgovarja v njej marsikaj več našemu ukusu, vendar pa ima še vedno čudovito mnogo življenske sile; to dokazuje dejstvo, da se je občinstvo, kolikor se ga je predstave udeležilo, ob njej izborno zabavalo. V razmerah pa, za katere je bila komedija pisana, je moral biti uspeh vprav kolosalen! Vsekakor se tisti, ki hoče pisati satire, pri Molièrju še vedno lahko kaj nauči!

B. Opera in opereta. Dne 4. februarja se je pela prvič na našem odru lirična opera v treh dejanjih „Rusalka“, besedilo spisal Jaroslav Kvapil, uglasbil Anton Dvořák, delo prelestnih lepôt, katerega natančnejšo oceno izpod drugega peresa prinašamo spodaj. Za uprizoritev te opere smo intendanci našega gledišča posebuo hvaležni!

Ponovila se je ta Dvořákova opera doslej dvakrat, in sicer 13. in 21. februarja.

Razen tega smo imeli v zadnjem času še sledeče operne in operetne predstave: dne 9. februarja se je pela še enkrat opera „Romeo in Julija“, dne 28. in 30. januarja je gostovala gospa Irma Polakova iz Zagreba, in sicer prvič v opereti „Mamzell Nitouche“, ki se je ponovila tudi še 7. in 23. februarja, drugič pa v Parmovem „Nečaku“, a dne 25. in 27. februarja se je uprizorila na našem odru kot noviteta trodejanka opereta „Geisha“, kateri sta besedilo spisala Owen Hall in Harry Greenland, uglasbil pa jo Sidney Jones. Tako je imelo naše občinstvo priliko, seznaniti se tudi z angleško godbo.

Dr. Fr. Zbašnik.

Anton Dvořákova opera „Rusalka“. Besedilo ji je lirična pravljica Jaroslava Kvapila o Rusalki, vodni vili, ki si je pozelela človeškega telesa in človeške duše, da bi jo objel in ljubil kraljič, katerega je zaljubila, ko ga je objemala kopajočega se v jezeru kot jezerski val. Čarovnica ji pripomore k zaželjenemu, le človeku umljivega govora ji ne da, nema mora ostati Rusalka, dokler ne doseže sreče ljubezni, po kateri želi. In kraljič zagori v ljubezni do lepe Rusalke, zasnubi jo in poročiti jo hoče. A le prekmalu ga mine gorečnost, kajti hladna mu ostane nema Rusalka in izvoli si drugo. Bol iznenadnega obupa žene Rusalko, da iztrga ljubljeneza iz rok tekmovalke in da ga še enkrat objame. Moreči dih smrti začuti pri tem objemu kraljič in zgrudi se, zasmehovan od svoje nove izvoljenke, ki se roga demonskemu čaru, kateremu je zapal. Razočarana, s strtimi upi se vrne Rusalka k jezeru, a njene sestrice, vodne vile, je ne sprejmejo več, saj ne sme biti deležna njih sreče, odkar jo je človeški poljub onečastil. Pa tudi kraljič je strt, zatemni se mu duh in le njo še išče, Rusalko, ki jo je ljubil. Pride je iskat k jezeru, kjer jo je prvič zagledal, prikaže se mu in ob njenih objemih in poljubih najde smrt rešiteljico.

Pesniško to besedilo je čutni nravi Drořákovi kaj prikladna snov. Poezija jezerske te pripovedke, okriljena po lahko umljivi simbolistiki, prikazni rajajočih vodnih vil, vodnega moža, čarovnice, ljubezensko hrepenenje Rusalke, elegičnost njene in njenega izvoljenca tužne usode vsebujejo polno tega, kar more izpodbuditi lirično čutnost skladatelja, kakršne je ravno Anton Dvořák, da mu zapoje muzikalna nrav mamljivo ko harfa v vseh svojih blestečih tonih. Cvetoča, bujno rodeča invencija Dvořákova spleta pesnikovim besedam vence, simfoniška oblika

njegovega skladanja jim je ona mehka, vonja polna, široka in prelestna podlaga, na kateri se bleste ko rosa na cvetni poljani. Velikost neodoljivega plove iz Dvořákovke glasbe, vda se nje vplivu i oni, ki ne pojmi njenega ustroja, sila genija je, ki govori iz nje in ki opaja dušo in srce.

Značilen pečat Dvořákovki glasbi je ljubeznivost, prijaznost, ki jo omili, rodilo jo je veselje do ustvarjanja samo lepega in čistega. Za dramatičnost izraza ni Dvořáku, tudi prikazni vodnega moža ali čarovnice zabarva njegova invencijoznost s svetlim koloritom, da jima mine sleherna strahovitost. Prevladujejo svetle boje, jasna, po lepoti stremeča melodijoznost, poetičnost nežno čutečega pristrčnega lirika, radost ob sijaju solnčnega žarka in sanjivosti divne mesečine.

Veliko to Dvořákovsko delo se je uprizorilo na ljubljanskem odru v sceniški kaj dični obliki, ki ji ni moči odreči priznanja noblese. Tudi muzikalni izvršitvi gre odkrita pohvala; pričala je vnovič, da so našemu odru le velika dela v izpodbudo k resnemu in vnetemu proizvajanju.

Dr. V. Foerster.

Med revijami

„**Delavski list**“, to je naslov tedniku, ki je začel počenši z novim letom izhajati v Trstu kot glasilo slovenskih socialistov na Primorskem. Uredništvo in upravnništvo: Trst, ulica Boschetto št. 5. II. nad. Naročnina za celo leto znaša 4 K 20 h.

„**Proletarec**“, izhaja kot delavsko glasilo že drugo leto v Chicagu pod geslom: „Delavci vseh dežel, združite se!“ Za Evropo stane list 2 dol. za celo leto.

Świat Słowiański (Svet Slovanski), poljska slovanska smotra, „posvečena slovanoznanstvu in pregledu poročil slovanskih s poljskega stališča“, je s prošlim letom 1907. končala svoj tretji letnik. Izhajajoč v Krakovu — mesečno na 4 do 5 polah, je znak znamenitega preokreta slovanstva v Poljakh. Dolgo so — in to je bilo povsem naravno — pred vsem le manjši slovanski narodi naglašali potrebo slovanske misli; sedaj ima tudi Krakov svoj „Slovanski klub“, ki mu je ustanovitelj znani vseučiliški profesor Marijan Zdzichowski, in ž njim svoje slovansko glasilo; v krogu tega poljskega kluba smem naglašati urednika „Światu“ prof. Konečnega in dr. Stanisl. Grabovskega, zastopnika hrvatskega jezika na krakovskem vseučilišču. „Świat“ je vzporednik češkemu „Slovanskemu Přehledu“; saj sta pa tudi prof. Zdzichowski in urednik „Přehledov“ Černý že dolgo v tesni duševni zvezi. Ipak je poudariti, da je poljska smotra izrecno posvečena slovanoznanstvu „s stališča poljskega“; te enostranosti ni pri „Přehledu“. Sicer je naravno in potrebno, da si vsakdo vsako reč ogleduje s svojega razgledišča ali smotrišča. Izmed člankov navedenega letnika naj navedem razpravo Slovenca L. Lenarda „Politična naloga Poljakov“ (v zmislu njegovega „Panslavizma“, Celje, 1906), razpravo Marickega „Dvoje najslabjših torišč slovanstva (beseda o Kašubih in štajerskih Slovencih — o Slovencih piše po znani Begovi knjižnici „Slov.-nemška meja . . .“, razpravo Konečnega „Slovanski glas o razmerah rusko-poljskih“ (Lenardova brošura „Die Wiener Trippel-Allianz“ itd.); mnogo se govori o Slovencih v članku Marickega „Poljaki sredi avstrijskih Slovanov“, ki je izzval odpor na eni slovanski strani. Jako obširen (do dveh tiskanih pol) je v vsakem zvezku pregled po slovanskem

političnem in kulturnem življenju; v ospredju stoji tu poljsko-rusko vprašanje — ruska cenzura je „Światu“ zatvorila vrata v Rusijo, nato se poroča o Čehih, Slovencih, Hrvatih in Srbih, Bolgarih. V „Światu“ nahajamo tudi „Bibliografijo“ slovansko in „Kroniko“. Tu je poročilo o jezikovnih razmerah na Koroškem, o lanskih strankarskih borbah za državni zbor, o „Narodni stranki“ na Stajerskem, o slovenščini v Gorici, o naši „Gospodarski stranki“, o Vošnjakovem potopisu „Na razsvitu“ (str. 453. in zv. II. 61), o „Društvu slovenskih profesorjev“, o „Slov. Matici“, slov. vseučilišču, sploh o našem šolstvu, o tržaških Slovencih.

List je izvrstno urejevan; skrbno motri slovanski svet in pazno beleži vse pojave našega razvoja. Čehi in Poljaki s svojima slovanskima smotrama daleč prekašajo našo skrb za „slovanoznanstvo“. Nedvomno je, da na pr. mi Slovenci niti najbližjih slovanskih dežel, dežel hrvatskih ne poznamo in ne presojamo po očitvidstvu in lastnem opazovanju, kamoli da bi poznali Poljake. Ker je rusinsko-poljsko vprašanje pred kratkim zopet enkrat izbruhnilo v parlamentu, naj navedem tu iz „Świata“ poljsko poročilo o zatiranju Rusinov: „Zatiranje Rusinov v Galiciji je sledeče“ (stran 237.): Ruski jezik je uradni jezik v sodstvu kakor poljski. Štiri samostalne gimnazije imajo ruski učni jezik, razen tega so v drugih zavodih ruske paralelke. V vseh gimnazijah poljskih v celi deželi se je mogoče učiti ruskega jezika kot neobveznega predmeta. Ljudskih šol ruskih je v Galiciji več nego poljskih. V deželnem šolskem sveta morata biti najmanj dva Rusina. Rusini imajo dostop do vseh političnih uradov kakor Poljaki, a v iztočni Galiciji mora znati vsak uradnik ruski jezik. Deželni glavar, otvarjajoč in zatvarjajoč deželni zbor, izpregovori v obeh jezikih; ruski poslanci govorijo ruski . . . Poštne blankete so v celi Galiciji trojezične: nemško-poljsko-ruske itd. Pod „pritiskom“ poljskim se je razvila ruska znanost in umetnost (podpira ju deželni zbor); nikjer se Rusinom ni bilo zatekati k tajnim organizacijam za širitev svoje kulture in narodne zavesti; vse so mogli delati javno. Na levovskem vseučilišču se predava dvanajst strok v ruskem jeziku in je lektorat ruski (na nemškem vseučilišču v Černovcah ni niti enega ruskega predavanja, toda tu se Rusini nič ne pritožujejo!). Poljaki nimajo nič proti ustanovitvi posebnega ruskega vseučilišča, a svojega ne dajo porusiniti. Ustanavljanje vseučilišč je odvisno od parlamenta na Dunaju, a tam ruski poslanci ne nastopajo s tem predlogom. To daje misliti. Dobiti več, nego imajo, bi mogli dogovorno s Poljaki. A rekli so si, da s pomočjo Nemcev, nastopajoč proti Poljakom, dobivajo več in brže, in to je vsa tajnost njih politike.“ Uredništvo dodaja: „Nujno prosimo slovanske publiciste, naj prihajajo v Galicijo in se bodo sami prepričali, da je istina, kar pišemo.“ Na drugem mestu: „Kaj pomeni na Poljskem „Zlahčič“, o tem Slovenci in vobče Slovani nimajo pojma, misleč, da so to sami veliki gospodje, magnati; ne vedo pa tega, da je večja polovica veleposestva v Galiciji že v rokah neplemenitnikov.“

Dr. Fr. Ilešič.

„Savremenik“, mjesečnik Društva hrv. književnika, je v lanski oktobrski številki prinesel študijo Zofke Kvedrove-Jelovškove: Dragotin Kette i Josip Murn (Aleksandrov) in oceno Lokarjeve študije „Stališče Bleiweisovih Novic glede književnega zedinjenja Slovanov“ od dr. A. Prohaske.

Splošni pregled

† **Svatopluk Čech.** Češki narod žaluje po enem svojih največjih sinov, ki mu jih je naklonila usoda. Dne 24. februarja je umrl v Pragi daleč preko mej svoje ožje domovine poznani in tudi priznani pesnik in pisatelj Svato^{pl}uk Čech. Večna slava velikemu možu, a bratskemu narodu češkemu naše iskreno sožalje!

Oton Zupančič v hrvatskem prevodu. V Sarajevu deluje na tamošnjem učiteljišču prof. Josip Milaković, pisatelj hrvatski in izdajatelj najnovejše velike hrvatske antologije „Naša pjesma“. Milaković pozna in ljubi našo slovensko književnost ter je dobro vešč slovenščini. Že pred par leti se je odločil, da prevede Zupančiča na hrvatski jezik, ter je objavil v zagrebški „Prosvjeti“ leta 1905. nekaj prevodov pesmi „ovog darovitog mladog pjesnika naše braće Slovenaca“, a nadaljeval ni, ker prevodov Slovenci niso niti — zapazili. Prevedene so tam nekatere pesmi iz zbirke „Čez plan“, in to: Bjelokranjska, Susret (Srečanje), Koga ljubav (Kdo u ljubezni . . .), Doma, Ašiklija (Vasovalec), Tiho, nijemo . . . (Tiho, brez besed . . .). Prevodi so brezdvomno uspeli, in to je mnogo; zakaj ni lahko, prevajati kratke lirске pesmice, da bi se pri tem vsled premestitve poedinih in le poedinih kamenčkov ne razdrila vsa nežna struktura. Za zgled navajam pesem „Tiho, nijemo . . .“:

Tiho, nijemo
 hodim sa svom srećom
 kroz svjet taj;
 nitko né zna, ódkle,
 nitko né zna, zášto
 blista mojoj duši maj.
 Možda ti tek (= le) znaš,
 možda ja tek znam,
 možda ne znaš ti,
 možda ne znam ja,
 što u ponoćje,
 kad te ostavljam,
 krilim rukama,
 neke čežnje (= hrepenjenja) pun
 neutješljive,
 nerazrješive.
 I zašto bih tad
 svakog grlio,

rekao mu brat.
 I zašto mi tad
 zvjezde zažare
 nisko nada mnom,
 ko velike, slatke ruže
 nada mnom . . .
 Draga, što je noć,
 što je noć i smrt?
 Ne znam ti je ja!
 Draga, što je grijeh,
 grijeh i kajanje?
 Ne znam ti ga ja.
 Ja tek znadem svoju sreću
 i u svojoj ljubav duši
 i sve ljepo božje tvorje
 náoko
 i velike, slatke ruže
 nad sobom . . .

Dr. Fr. Ilešič.

Tiskovne pomote. V februarški številki, čitaj na strani 98. v predzadnjem verzu: in skočil v Ljubljano temno je ž njo] namesto ž njo, na strani 120. (pod zaglavjem Valter Šmid v 1. vrsti: Die Reihengräber namesto Reihengräben in na strani 126. v 3. vrsti odspodaj: S skarpeli namesto Pokalpali.